

USPOSABLJANJE KMETOV ZA UKREP DOBROBIT ŽIVALI IZ PRP 2014-2020 NA PODROČJU REJE DROBNICE ZA LETO 2018

1. Informiranje upravičencev o izvajanju ukrepa Dobrobit živali
2. Pašništvo
3. Ravnanje z živalmi
4. Preventivno zdravstveno varstvo drobnice
5. Predstvitve dobrih praks

Informiranje upravičencev o izvajanju ukrepa Dobrobit živali

mag. Marjeta Ženko, KGZS - Zavod Celje

Pravna podlaga za izvajanje Ukrepa DŽ je določena v Uredbi o ukrepu dobrobiti živali iz PRP za obdobje 2014-2020 v letu 2018 (Uradni list RS, št. št. 38/17, 10/18, 19/18 in 59/18).

Ukrep DŽ se v letu 2018 izvaja v treh operacijah in sicer za:

- Prašiče – DŽ - prašiči
- Govedo – DŽ - govedo
- Drobnica – DŽ - drobnica

Splošni pogoji za izvajanje Ukrepa DŽ – drobnica

Namen ukrepa Dobrobit živali je spodbujanje kmetijskih gospodarstev k izpolnjevanju zahtev za dobrobit živali, ki presegajo zahteve ravnanja, navedene v predpisu, ki ureja navzkrižno skladnost, ter običajno rejsko prakso opredeljeno v PRP 2014–2020.

Do plačila je upravičen nosilec kmetijskega gospodarstva (KMG), ki:

- je aktivni kmet,
- se vključi v eno ali več operacij ukrepa DŽ,
- izpolnjuje pogoje Uredbe o ukrepu dobrobiti živali iz PRP za obdobje 2014-2020 v letu 2018, (Uradni list RS, št. 38/17, 10/18, 19/18 in 59/18).

Vlaganje zahtevka

- Ukrep DŽ – drobnica je enoletni ukrep;
- Upravičenec vloži zahtevek ločeno za posamezno ope-

racijo v skladu s predpisom, ki ureja izvedbo kmetijske politike za leto 2018;

- Zahtevek DŽ – drobnica je sestavni del zbirne vloge in se vloga za KMG.

Vstopni pogoji pri izvajanju ukrepa DŽ – drobnica

Upravičenec mora na dan vnosa zahtevka za DŽ – drobnica rediti najmanj takšno število drobnice kot ustreza **2 GVŽ**, ki jo bo pasel.

Za preračun števila drobnice v GVŽ se v skladu s Prilogo II Uredbe 808/2014/EU upoštevajo koeficienti:

- ovni, starejši od enega leta in ovce, ki so starejše od enega leta oziroma so že jagnile:0,15
- kozli, starejši od enega leta in koze, ki so starejše od enega leta oziroma so že jarile:0,15

Upravičenec mora pri izvajanju paše upoštevati tudi prepoved paše na ekološko pomembnih območjih:

- prepoved paše na območju ekološko pomembnega območja posebnih traviščnih habitatov iz (priloge 5), kjer za ukrep DŽ paša ni dovoljena na gerku ali delu gerka do 30.5.;
- prepoved paše na območju ekološko pomembnega območja posebnih traviščnih habitatov iz (priloge 5), kjer za ukrep DŽ paša ni dovoljena na gerku ali delu gerka

- do 10.6.,
- prepoved paše na območju ekološko pomembnega območja posebnih travniških habitatov iz (priloge 5), kjer za ukrep DŽ paša ni dovoljena na gerku ali delu gerka do 20.6.,
- prepoved paše na območju ekološko pomembnega območja travniških habitatov metuljev iz (priloge 5), kje za ukrep DŽ paša ni dovoljena na gerku ali delu gerka med 15.6. in 15.9.;
- prepoved paše na ekološko pomembnih območjih travniških habitatov metuljev iz (priloge 5), kjer je paša popolnoma prepovedana tako na gerku kot delu gerka.

Višina plačila znaša 27,60 evra/GVŽ

POMEBNO

V kolikor se bodo pri živalih vključenih v zahtevek DŽ – drobnica ugotovila neskladja glede pravočasnosti priglasitev premikov (prihodi in odhodi), le-te ne bodo upravičene do plačila, hkrati pa bodo upošteevane tudi v izračun znižanja plačila t.i. (sankcijske živali).

Višja sila ali izjemne okoliščine

Upravičenci morajo izpolniti tudi obrazec za sporočanje višje sile ali izjemnih okoliščin, kadar je na kmetijskem gospodarstvu prišlo do nenadne spremembe, nesreče ali nepričakovanega pojava, ki se ga uvršča pod višjo silo ali izjemno okoliščino. O višji sili oziroma izjemnih okoliščinah mora upravičenec pisno obvestiti Agencijo RS za kmetijske trge in razvoj podeželja ter priložiti ustrezna dokazila v 15 delovnih dneh od dneva, ko to lahko stori.

Upravičenec izpolnjen obrazec odda s priporočeno pošto pošiljko na naslov:

Agencija Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj

podeželja, Dunajska 160, 1000 Ljubljana, s pripisom »Sporočanje višje sile«. V kolikor upravičenec vlogo le dopolnjuje, se pripiše »Dopolnitev višje sile«. Obrazec in navodilo za izpolnjevanje obrazca za Sporočanje višje sile ali izjemnih okoliščin sta dostopni na spletni strani ARSKTRP.

Razlogi za ugotovljene kršitve

V kolikor upravičenci ne izpolnjuje vseh zahtev in pogojev izvajanja ukrepa DŽ – drobnica, se pri ugotovljenih kršitvah opredeljenih v 27. členu Uredbe plačilo zmanjša, kakor je navedeno v spodnjih dveh tabelah.

Agencija Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj podeželja je oddane zahtevke za Dobrobit živali za leto 2018 kontrolirala na dva načina, in sicer kot administrativne kontrole in kontrole na kraju samem.

Pri kontrolah na kraju samem so bila ugotovljene najpogostejše naslednje kršitve:

- drobnica ni bila na paši oz. ni bila na paši vsaj 210 dni
- preizek stalež drobnice (pod 2 GVŽ)
- register drobnice na gospodarstvu se ne vodi
- drobnica ni označena
- tretiranje za drobnico ni bilo izvedeno

Najpogostejše kršitve, ki so bile ugotovljene na podlagi kontrol na kraju samem vam želimo na kratko predstaviti predvsem z namenom, da opozorimo na pomembnost doslednega izpolnjevanja vseh pogojev in zahtev, ki morajo biti izpolnjene ob vključenosti v ta ukrep.

Drobnica ni bila na paši oz. ni bila na paši vsaj 210 dni:

Paša drobnice se mora izvajati na kmetijskih površinah kmetijskega gospodarstva nosilca ali na planini oziroma skupnem pašniku drugega kmetijskega gospodarstva in

Pri ugotovljenih kršitvah pogojev za zahtevo, ki so opredeljeni v 27. členu te uredbe, se plačilo zmanjša, kakor je navedeno spodaj.

Pogoj	Kršitev zahteve	Zmanjšanje plačila ob prvi kršitvi	Zmanjšanje plačila ob prvi ponovitvi iste kršitve	Zmanjšanje plačila ob drugi ponovitvi iste kršitve	Zmanjšanje plačila ob tretji ponovitvi iste kršitve
Koprološka analiza	koprološka analiza ni izdelana ali ni izdelana za vse živali	zmanjšanje plačila za 15 %	zmanjšanje plačila za 20 %	zmanjšanje plačila za 25 %	ni izplačila
	koprološka analiza ni izdelana v roku	zmanjšanje plačila za 10 %	zmanjšanje plačila za 15 %	zmanjšanje plačila za 20 %	ni izplačila
Tretiranje proti zajedavcem	tretiranje na podlagi rezultatov koprološke analize ni izvedeno ali ni izvedeno za vse živali	zmanjšanje plačila za 30 %	zmanjšanje plačila za 40 %	zmanjšanje plačila za 50 %	ni izplačila
	tretiranje ni izvedeno v roku	zmanjšanje plačila za 10 %	zmanjšanje plačila za 15 %	zmanjšanje plačila za 20 %	ni izplačila
Dnevnik paše	dnevnik se ne vodi	zmanjšanje plačila za 20 %	zmanjšanje plačila za 25 %	zmanjšanje plačila za 30 %	ni izplačila
	dnevnik se ne vodi	zmanjšanje plačila	zmanjšanje plačila	zmanjšanje plačila	ni izplačila

	ažurno	za 10 %	za 15 %	za 20 %	
Prepoved ali omejitev paše znotraj ekološko pomembnih območij	živali se pasejo na območju, kjer je paša prepovedana, ali v času, ko ta ni dovoljena	zmanjšanje plačila za 30 %	zmanjšanje plačila za 40 %	zmanjšanje plačila za 50 %	ni izplačila

Ponavljanje kršitve se ugotavlja od vključno leta 2017 naprej.

sicer neprekinjeno najmanj 210 dni v času od 15. marca 2018 do 30. novembra 2018, pri čemer se kot prvi dan paše šteje lahko najprej datum oddaje zbirne vloge, kar pomeni, da se začetek paše, za namen izvajanja te zahteve, lahko začne tudi kasneje kot je bila drobnica dejansko oddana na pašo, če je bila zbirna vloga oddana kasneje. Če je bila drobnica odpeljana na pašnik 1.4. in je bila zbirna vloga vključno z zahtevkom za dobrobit drobnice oddana 6.4., se kot 1. dan paše šteje 6. april. Drobnica mora biti v obdobju paše ves čas na pašniku, le prenočuje lahko v hlevu. Neustrezno je, da bi bila drobnica iz hleva izpuščena le za nekaj ur dnevno. Obdobje paše za posamezne živali se lahko prekine le zaradi jagnjitev oziroma jaritev, bolezni ali poškodbe in izjemnih vremenskih razmer. Če ta prekinitve ne traja skupno več kot deset dni, prekinitve ni treba sporočiti agenciji, temveč se trajanje in razlog za prekinitve navedeta le v dnevniku paše. V primeru premika živali na drug pašnik, na planino,... se mora premik živali sporočiti v skladu z zahtevami glede identifikacije in registracije drobnice, premik pa se pod temi pogoji šteje kot izpolnjevanje obdobja paše za drobnico. V primeru, da je pri kontroli na kraju samem ugotovljeno, da drobnica ni na paši in da so kršene zahteve glede izpolnjevanja prisotnosti živali na paši se izplačilo za takšno žival ali več živali zavrne.

Prenizek stalež drobnice (pod 2GVŽ): Dobrobit živali za drobnico lahko uveljavljajo le kmetijska gospodarstva, ki izvajajo zahteve tega ukrepa za skupno najmanj 2 GVŽ živali oz. najmanj 14 živali (ovc ali koz). V primeru, da se določeno kmetijsko gospodarstvo vključi v ukrep, s kontrolo na kraju samem pa se ugotovi, da na kmetijskem gospodarstvu ne redijo in pasejo živali, ki bi skupno predstavljale najmanj 2 GVŽ (imajo manj kot 14 živali) se izplačilo za ta ukrep ne izplača.

Vodenje registra drobnice in označitev drobnice: Na kmetijskem gospodarstvu je obvezno tudi redno in sprotno vodenje registra drobnice, živali pa morajo biti tudi ustrezno označene. V primeru ugotovljenih kršitev pri teh zahtevah,

se neizpolnjevanje teh zahtev sankcionira po sistemu Navzkrižne skladnosti.

Tretiranje za drobnico ni bilo izvedeno: Pri izvajanju ukrepa dobrobiti živali za drobnico mora kmetijsko gospodarstvo izvesti tudi tretiranje notranjih zajedalcev na podlagi predhodno narejene koprološke analize. Koprološka analiza in tretiranje živali na podlagi rezultatov koprološke analize morata biti opravljena pred začetkom paše v letu vlaganja zahtevka. Za koprološko analizo se vzame najmanj en skupni vzorec blata za vsakih 100 živali. Tretiranje živali proti notranjim zajedavcem se izvede na podlagi pozitivnih rezultatov koprološke analize in strokovne presoje veterinarja, kar mora biti razvidno iz dnevnika veterinarskih posegov. Ovce in koze, katerih mleko se uporablja za prehrano ljudi, se lahko tretirajo v času presušitve. Upravičenec mora imeti dokazila o opravljenih koproloških analizah. V primeru, ko tretiranje živali na podlagi koprološke analize ni izvedeno ali ni izvedeno za vse živali se izplačilo za ukrep zniža za 30% v prvem letu kršitve.

Vsem kmetijskim gospodarstvom vključenim v ukrep dobrobiti živali za drobnico ponovno svetujemo, da zaradi izogibanja znižanju plačil dosledno skrbijo za upoštevanje vseh zahtev in pogojev ukrepa.

Viri:

- Uredba o ukrepu dobrobiti živali iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020 v letu 2018 (Uradni list RS, št. 38/17, 10/18, 19/18 in 59/18)
- Register drobnice na KMG
- Uredba o izvedbi ukrepov kmetijske politike za leto 2018
- http://www.arsktrp.gov.si/si/splosno/vstopna_stran/vsebine_na_vstopni_strani/zbirna_vloga_2018od_a_do_z/ (6.11.2018)

PAŠNIŠTVO

Klavdija Kancler, univ. dipl. inž. zoot., KGZS - Zavod Nova Gorica

Za območje Slovenije so travniki in pašniki (poleg gozdov, mokrišč in podzemnih jam) najbolj značilni ekosistemi. Imajo velik pomen zaradi velike biotske pestrosti, ki jo lahko ohranjamo le z redno rabo in obdelavo. Paša drobnice omogoča ohranjanje travnikov in pašnikov, preprečuje zaraščanje, nudi pogoje za prirajo mesa, mleka, volne in je učinkovit ukrep za preprečevanje nastanka požarov v okolju.

1 Prilaganje paše drobnice podnebnim spremembam

Velike podnebne spremembe, ki smo jim priča v zadnjem desetletju so posledica velikih emisij toplogrednih plinov (metan, CO₂, N₂O) v ozračje. Proizvodna, zdrava in repro-

dukcijsko sposobna pašna drobnica močno prispeva k zmanjšanju izpustov metana v ozračje. K skupnemu izpustu toplogrednih plinov v živinoreji ovce prispevajo 1,8%, koze 0,3% (podatek za leto 2016). Namen prilaganja paše drobnice je zmanjšati tveganje in škodo zaradi sedanjih in prihodnjih škodljivih učinkov podnebnih sprememb. Z nekaterimi rejskimi opravili lahko pašo dokaj učinkovito prilagajamo:

- Reja in selekcija prilagodljivih pasem, ohranjanje avtohtonih in tradicionalnih pasem (ohranjanje genetske raznovrstnosti).
- Ohranjanje planinske paše, ki omogoča pašo v najtoplejših obdobjih poletja.

- Paša v hladnejših delih dneva (paša ponoči).
- Dokrmeljevanje na paši, napajanje na paši (ohranjanje naravnih vodnih virov).
- Podaljševanje paše v jeseni (z dokrmeljevanjem).
- Obvladovanje boleznih in zajedavcev.
- Računanje in izdelava krmnih obrokov na podlagi dejanskih potreb. Izravnani in dobro prebavljivi krmni obroki tudi močno zmanjšujejo nastajanje metana in emisije smradu. Primer načrtovanja prehrane za kmetijo s 100 ovcami za obdobje zime do pomladi 2019 ter učinek podaljševanja paše si lahko preberete na povezavi <https://www.teagasc.ie/media/website/publications/2018/Fodder-budgeting-for-sheep-farms.pdf>.

Globalno gledano koncentracije metana v izpušnih naraščajo v vseh delih sveta. V pregledni študiji, opravljeni na Slovaškem v letu 2015 je predstavljeno več za razumevanje izpustov emisij metana iz živinorejske pridelave http://www.cvzv.sk/slju/15_3/5_Broucek.pdf.

2 Zaščita živali na paši pred ekstremnimi vremenskimi pogoji

Okoljske podnebne spremembe, ki se večinoma kažejo kot visoke poletne temperature, hitro menjavanje sušnih in deževnih obdobji, neurja z udari strel in poplave, močno vplivajo na pašne živali. Povzročajo jim stres, zmanjšujejo proizvodnjo, poveča se dovzetnost za bolezni in zajedavce in celo pogine.

Pri visokih zunanjih temperaturah se drobnica pase manj časa zato se znižajo prirasti, mlečnost in plodnost. Živali postanejo nemirne in jih je težje obvladovati. Živali morajo imeti možnost umika v senco v toplih poletnih dneh. Najbolje je, da jim omogočimo, da same izbirajo in da imajo dovolj velik prostor. Pri bolj občutljivih živalih se lahko pojavijo znaki vročinskega stresa, lahko pride tudi do poginov živali. Vroča tla na katerih živali počivajo lahko pri plemenjakih povzročijo začasno ali trajno neplodnost zaradi pregrevanja mod. Z nekaterimi ukrepi lahko omilimo negativne učinke visokih temperatur na pašno drobnico:

- ovce strižemo dovolj zgodaj spomladi, da imajo čez poletje primerno dolžino volne, ki skrbi za uravnavanje telesne temperature,
- na pašniku postavimo senčnice oz. zagotovimo senco pod drevesi, grmovjem,
- zagotovimo svežo vodo za napajanje,
- omogočimo pašo v delih dneva, ki niso prevroči (pri paši ponoči je treba poskrbeti za preprečitev napadov zveri).

Pri hitrem menjavanju sušnih in deževnih obdobji se količina in kakovost paše zmanjša, pojavi se problem oskrbe s pitno vodo, vročinskim stresom, pojavom zajedavcev in veliko nevarnostjo požarov in plazov. Ukrepi za omilitev posledic:

- dosejavanje pašnikov in travnikov z vrstami trav, ki so odpornejše na suše in poplave,
- dokrmeljevanje živali s kakovostno mrvo (lahko vključitev kakovostne silaže) in s krmili,
- zagotavljanje dodatnih virov pitne vode,
- hitro ukrepanje za omejitev razširitve požara.

Neurja in poplave lahko na kmetiji povzročijo uničenje objektov in nezadostno obnovo pašnih površin. Živali so manj proizvodne zaradi velike občutljivosti (bolezni, zajedavci), krme iz poplavljenih travnikov je manj in je slabe kakovosti. Ob hudih neurjih lahko pride do poginov živali zaradi poplav, boleznih, udarov strele.

Za omilitev posledic hudih neurij in poplav je bistveno, da je pripravljen evakuacijski načrt za ljudi in živali, premestitev živali na drugo kmetijo ter možnost dokrmeljevanja na drugi lokaciji.

3 Pridelovanje kakovostne voluminozne krme za drobnico

Prehrana živali je dejavnik, ki močno vpliva na gospodarnost, saj predstavlja okrog polovico vseh stroškov reje. Pri tem je zelo pomembna kakovost krme, ki jo živali zauživajo, prav tako pa tudi pravilna ocena potreb živali in njihove sposobnosti za zauživanje krme. Osnovna hrana drobnice je voluminozna krma, to so trava oz. paša v poletnem obroku, ter seno in silaža pozimi, koze pa rade osmukajo tudi listje grmovja ali dreves. Od kakovosti osnovne krme je odvisno, koliko in kakšno dopolnilno krmo bomo dodajali k osnovnemu obroku. Običajno je najcenejše in najenostavnejše, če večino potreb živali pokrijemo z osnovno krmo. Zato je zelo pomembna kakovost voluminozne krme, saj z zelo dobro pašo ali mrvo lahko pokrijemo ne samo vzdrževalne potrebe ampak tudi potrebe po energiji in prebavljivih surovih beljakovinah brejih živali.

PAŠA: je najcenejši način izkoriščanja travne ruše in ugodno vpliva na zdravje, proizvodnjo in reprodukcijsko sposobnost živali. Pašna reja je uspešna, če je pravilno načrtovana in nadzorovana. Travna ruša na pašnikih je sestavljena iz trav, metuljnic in zeli v določenem razmerju. Če je v njej veliko detelj in zeli je bolj prebavljiva in vsebuje več beljakovin, pa tudi kalcija in fosforja. Za ohranjanje kakovostne paše je treba veliko pozornosti nameniti ustrezni obremenitvi pašnika in čas zasadbe posamezne čredinke, da ne pride do poškodb travne ruše in zapleveljenosti. Zapleveljenost lahko rešujemo z mehaničnim ali kemičnim odstranjevanjem plevela in naknadnim dosejavanjem, vsejavanjem semena kakovostnih pašnih trav. Ovce in koze se dnevno pasejo 8 do 10 ur (odvisno od vremenskih in pašnih pogojev). Na paši je težko ugotoviti količino in kakovost krme, ki so jo živali zaužile, zato se je težje odločiti, s čim obrok dopolniti. Za dokrmeljevanje se odločamo na podlagi drugih podatkov, kot so količina in kakovost mleka, prirasti, zdravstveno stanje živali, koncentracija sečnine v mleku, kondicija živali in konstitucija iztrebkov.

SENO: za pripravo kakovostne krme je bistvena zgodnja košnja v začetku latenja s čimer zagotovimo, da je v krmi veliko beljakovin in drugih hranilnih sestavin. Uspeh reje in poraba krme v zimskem obdobju je odvisna od kakovosti sena ali silaže. Pri slabi kakovosti se delež ostankov zelo poveča, posebno pri kozah, ki so bolj izbirčne od ovc. Nikoli ne krmimo plesnivega ali starega sena ali silaže. Dopolnjevanje obroka z žiti in beljakovinskimi dodatki je precej drago, zato je pomembna kakovost sena, ki ga rejci živalim dodajajo že proti koncu pašne sezone in še vsaj prvi mesec ob

prehodu z zimskega obroka na pašo. Rejci morajo pripraviti seno in silažo za okrog 6 mesecev. Priporočilo 2 kg sena na žival na dan; 180 dni x 2 kg sena na dan je 360 kg/ovco ali kozo na leto.

SILAŽA: pozimi živalim lahko krmimo silirano krmo, zlasti travno silažo (do 1/3 obroka) Za pripravo kakovostne silaže je zelo pomembno, kdaj in v kakšnih vremenskih razmerah jo pospravljamo in kako jo konzerviramo, saj to močno vpliva na zmanjšanje ali izgubo hranilnih snovi v krmi in na njihovo slabše izkoriščanje. Priporočilo 3 kg travne silaže na ovco ali kozo na dan; 180 dni x 3 kg silaže na dan je 540 kg/ovco ali kozo na leto.

4 Ureditev in pomen oskrbe z vodo na pašniku

Čeprav paša vsebuje od 80 do 85 % vode in od 15 do 20 % suhe snovi, moramo ovcam in kozam na pašniku zagotoviti pitno vodo. Voda na pašniku je mnogokrat omejitveni dejavnik za učinkovito pašo drobnice. Kadar so živali žejne, se prebava upočasnjuje, kar jim daje občutek sitosti, zato se prenehajo pasti. Drobnica na pašniku potrebuje 4-10 litrov vode na dan, odvisno od faze proizvodnje, kakovosti paše in vremenskih vplivov. Ob dobri paši je potrebnih od 2 do 6 litrov vode, ob slabi paši se količina poveča na 4 do 12 litrov na dan. Največ vode potrebujejo v fazi laktacije. Vremenske neugodnosti (visoke temperature in vlažnost ozračja) izredno povečajo potrebo po vodi. Napajanje na paši je obvezno tudi v zimskem obdobju.

Tudi jagnjeta že zelo zgodaj pijejo vodo (2l vode/dan), zato morajo biti napajalniki urejeni tako, da jim je voda dostopna. Namestitev korit na pašniku vpliva na obnašanje ovc. Od napajališča se drobnica oddalji največ 800 metrov. Napajališča uredimo tako, da je zemljišče okrog korit ali napajalnikov suho. Razmočena tla lahko vplivajo na slabše zdravstveno stanje živali, predvsem na okužbo z zajedavci in na kužno šepavost. Voda za napajanje mora biti čista, ne sme vsebovati gnilobnih snovi, blata, urina, zajedavcev in drugih snovi, ker povzročajo bolezni in padec proizvodnosti živali. Prav tako mora biti voda na pašnikih stalno na voljo, v zadostnih količinah in za vse živali mora biti omogočen enak dostop do pitne vode.

V praksi pri nekaterih rejcih opažamo žejne živali, kar je posledica premajhnih napajalnikov s slabim pretokom ali premajhnih napajalnih korit. Sistem oskrbe z vodo na pašniku mora biti prožen, prilagodljiv in premestljiv. Osnovna zahteva pri urejanju napajališč na pašnikih se glasi; najmanj 10 odstotkov od skupnega števila živali v čredi mora imeti možnost, da se istočasno nemoteno napaja. Napajanje je pomembno tudi v zimskem času saj živali ne bo zeblo, kadar bodo imele poln vamp in dovolj vode, ki ni zamrznjena. Najbolj preprosto je vodo za napajanje zagotoviti s priključkom na vodovodno omrežje. Kjer ni te možnosti in ker je pitna voda iz omrežja vse bolj dragocena dobrina se za napajanje živali uporablja voda iz studencev, potokov, jezer, naravnih zbiralnikov, zbiralnih bazenov deževnice ali snežnice s koriti, kalov, cistern. Ti viri ne smejo biti onesnaženi. Če izbrani alternativni viri za vodo v poletnem času niso dovolj zanesljivi je treba imeti zagotovljen dodaten vir vode (npr.

prevozne cisterne za vodo). Podnebne spremembe vse bolj vplivajo na usihanje in onesnaženja naravnih vodnih virov zato je pomembno varovanje le teh s spodbujanjem ekološkega kmetovanja, manjše porabe FFS, mineralnih gnojil,... Na pašniku moramo živalim zagotoviti oskrbo s soljo, saj pašna ruša ne vsebuje dovolj natrija. Za solnico uporabimo posodo, ki jo bomo lahko premeščali po pašniku, izdelana pa mora biti tako, da je živali ne morejo prevračati ali razbiti. Mineralna mešanica mora biti dostopna tudi jagnjetom, zato morajo biti solnice na primerni višini. Podobno kot pri napajališču se tudi ob solnici živali zadržujejo daljši čas. V čredinke, večje od 1 ha, postavimo več solnic. Postavimo jih stran od mest za napajanje, najbolje na nasprotni strani pašnika. Živali morajo imeti mineralni dodatek ali sol ves čas na voljo, da ga zaužijejo po potrebi. Živali, ki imajo na pašniku stalno na razpolago sol lažje prenašajo vročino, saj popijejo več vode in se zato tudi več pasejo.

5 Reja drobnice in sobivanje z zvermi

V Sloveniji živijo vse tri vrste velikih zveri: rjavi medved, volk, zlati šakal in ris, ki so zavarovani in povzročajo škode predvsem na drobnici. Najbolj izpostavljena območja za nastanek škod so neustrezno zaščiteni, odmaknjeni pašniki z intenzivno rejo drobnice.

Kot dober gospodar mora rejec v primeru možnosti nastanka škode zaradi velikih zveri najprej poskrbeti za njeno preprečitev. V primeru, da kljub primernemu načinu varovanja, velike zveri povzročijo škodo, je rejec upravičen do odškodnine. V primeru ponavljajoče škode lahko oškodovanec vložil vlogo za sofinanciranje dodatnih varovalnih ukrepov. V okviru ukrepa KOPOP iz PRP 2014–2020 (operacija Reja domačih živali na območju pojavljanja velikih zveri) so rejcem na območju pojavljanja velikih zveri na voljo podpore za plačilo dodatnih stroškov zaradi varovanja črede:

- **KRA_OGRM:** Varovanje črede z visokimi premičnimi varovalnimi elektro mrežami. Obod ograde je sestavljen iz več kosov elektro mrež, ki iz pašnega aparata prejmejo pulz električne energije in ga ob dotiku prevajajo na žival ter ji s tem prizadenejo bolečino. Višina elektro mreže naj bo vsaj 160 cm.
- **KRA_VARPA:** Varovanje črede ob prisotnosti pastirja. Pri varovanju s pomočjo pastirja je ključno zapiranje drobnice preko noči in prisotnost pastirja prek celega dneva. Pastir skrbi tudi za pse, ki so prisotni ob čredi.
- **KRA_VARPP:** Varovanje črede s pastirskimi psi. Varovanje s pastirskimi psi izvajamo na pašni površini, ki je ograjena z ograjo, znotraj katere se pes prosto giblje.

Učinkovitost se še poveča, če različne tipe varovanja med seboj združujemo.

Poleg ukrepov v kmetijstvu pa lahko z načrtnim poseganjem v populacijo divjih zveri in ohranjanjem ustrezne naravne prehranske baze dodatno pripomoremo k učinkovitosti preprečevalnih kmetijskih ukrepov.

6 Možnosti, nevarnosti in prednosti skupne paše različnih vrst rejnih živali

Prednosti kombinirane (skupne) paše so številne, koristne

za živali, okolje in kmetijsko gospodarstvo. Pri skupni paši ni nujno, da so različne vrste živali istočasno v ogradi. Lahko so ločeno, v vsaki ogradi samo ena vrsta, in ko eno vrsto (dragocenejšo) premestimo v naslednjo ogrado, ji sledi naslednja vrsta živali, ki je vključena v skupno pašo.

Skupna paša različnih vrst živali na istem zemljišču je zelo učinkovit ukrep za počasnejši razvoj zajedavcev. Najbolj je poznana kombinirana paša ovc in goveda. Skupna paša je priporočljiva predvsem v hribovitem svetu, kjer viška zelinja ob koncu pomladi ne moremo izkoristiti s košnjo. Skupno pašo ovc in koz naj bi vodili tako, da bi se najprej pasle koze in za njimi ovce. Koze so zelo občutljive za notranje zajedavce, zato tudi pasejo višje rastline, da zaužijejo manj ličink zajedavcev. Ovce iščejo v ruši tiste rastline, ki so čim bolj pri tleh. Te so običajno mlajše in bolj prebavljive. Zato ovce zaužijejo zelo veliko ličink notranjih zajedavcev. Od skupne paše imajo ravno ovce največjo korist v pogledu manjše okuženosti z notranjimi zajedavci. Manj primerna je skupna paša konj in ovc, saj oboji pasejo zelo nizko kjer je vedno največ ličink notranjih zajedavcev. Konji radi preganjajo ovce po pašniku, posebno jagnjeta. Ta brezglavo bežijo in konji dirjajo vzporedno z njimi. Pri tem jagnje lahko prejme močan udarec s kopitom, kar mnogokrat povzroči smrt jagnjeta. Koze so zelo primerne za skupno pašo s konji, saj pasejo tiste rastline, ki jih konji puščajo, in tudi preganjati se ne pustijo tako kot ovce. Lahko se med kozami in konji pri skupni paši razvije pravo sožitje, posebno če se konji sprijaznijo s podrejeno vlogo. Koze pomirjujoče delujejo na konje, če jih je strah (npr. požar). Vsak konj je vesel družbe koze. Če imamo samo enega konja, lahko vse grde razvade, ki jih imajo osamljenci (hlapanje, tkanje) preprečimo z družbo koze. Dobro se kombinirajo tudi ovce in osli, saj je osel izjemen čuvaj črede ovc. Ob morebitnem napadu volkov jih branijo z glasnim riganjem, včasih pa celo izvedejo protinapad.

7 Razlike med planinsko pašo in pašo doma

Paša doma je sistem nadzorovane paše kjer imamo lažji nadzor nad velikostjo zemljišča, ki ga žival pase, številom pašenih živali, trajanjem zasedenosti čredink, zdravstvenim stanjem živali in kontrole nad zajedavci. Pri nadzorovani paši doma s pogostim premeščanjem živali po čredinkah povečujemo vsebnost organske snovi v zemlji. Poznamo več načinov nadzorovane paše: -obročna paša, kjer se zagradi le toliko površine kot jo žival potrebuje za dnevni obrok. Primerna je za majhne trope drobnice, za ograditev uporabljamo začasno elektromrežo.

- **paša v stalnih ogradah** so pašna kosna ali pašna raba in paša v hribovitem svetu. Pašnik razdeljen na ograde s stalno elektroograjjo, v kateri živali ostanejo določeno število dni.
- **intenzivna paša povprek**, pašna sezona je razdeljena na tri dele, pašnik na dva.

Planinska paša je tradicionalen način izrabe pašnikov v gorskem in hribovitem svetu in je bistvena za obstoj nekaterih kmetij v dolini in hkrati pomemben naravovarstveni dejavnik. Gre za kombinirano rejo na kmetiji (v dolini) in

planini tako, da se v poletnem času drobnica preseli na planine, kmetija pa se razbremeni glede krme, prostorov in delovne sile.

Za pašo v planinah so najbolj primerne bolj odporne, avtohtone in tradicionalne pasme ovc in koz, jezersko-solčavska in bovška ovca ter drežniška pasma koz. Živali na planinski paši so običajno bolj zdrave, v dobri kondiciji in odpornejše, izkoriščajo vse prednosti, ki jih nudi planinska paša kar pozitivno vpliva na prirejo in zdravje živali. Živali znajo zelo učinkovito izkoriščati energijo sonca, ugodno klimo, pestro botanično sestavo travne ruše, čisto pitno vodo,... in jo pretvarjajo v priraste mesa, mleka in volne. Na visokogorskih pašnikih je botanična sestava travne ruše pestra, v ruši je manj trav in metuljnic ter več zeli. Planinska paša je pozitivna za ohranjanje rodovitnosti tal. Manj je okužb z zajedavci, saj živali iztrebljajo po poti, kjer pasejo pa ne.

K ohranitvi tradicionalne sezone paše in rabe planinskih pašnikov so v zadnjih letih veliko prispevala kmetijsko-okoljska-podnebna plačila (KOPOP). V okviru operacije Planinska paša se izvajata dve zahtevi: paša po čredinkah na planini (KRA_CRED) in planinska paša s pastirjem (KRA_PAST). Pri zahtevi KRA_CRED se mora paša izvajati po čredinkah (najmanj dveh), ki so lahko ograjene ali pa se uporabljajo naravne omejitve na planini. Pri zahtevi KRA_PAST je obvezna prisotnost enega pastirja do 50 GVŽ, za vsakih naslednjih 50 GVŽ pa mora biti prisoten še po en pastir. Pri obeh zahtevah se morajo živali na planini pasti vsaj 80 dni. Obtežba je od 0,5 do 1,5 GVŽ/ha. Dovoljena so le tista fitofarmacevtska sredstva, ki so dovoljena v ekološki pridelavi.

VIRI:

- Vidrih, M., S pašo do več organske snovi v tleh, Naše travinje, št. 9, maj 2015, stran 23-24.
- Verbič, J., Prispevek ukrepa KOPOP k blaženju podnebnih sprememb, april 2018.
- Sever, S., Flisar Novak, Z., Kmetovanje in podnebne spremembe
- Gradivo za usposabljanje upravičencev vključenih v DŽ govedo v letu 2017.
- CCCPIR REGIONAL Climate Change and Goat and Sheep Farming Factsheet, 2013.
- Vidrih, T., Napajanje na pašniku, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo, Ljubljana.
- Berce, T., Černe, R., Reja domačih živali in sobivanje z zvermi – Varovanje drobnice pred velikimi zvermi, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 2016
- Cvirn, M., Kermauner, A. 2015., Sestavljanje obrokov za ovce in koze
- Ženko, M. 2018. Reja ovc in koz. Založba Kmečki glas. 136 str.

RAVNANJE Z ŽIVALMI

mag. Marjeta Ženko, KGZS - Zavod Celje

Vodenje podatkov za uspešno rejjo

Osnovno vodenje evidence pri drobnici nam predpisuje zakonodaja. Dolžnosti rejca so opisane v Pravilniku o identifikaciji in registraciji drobnice. Rejec je dolžan vse živali, ki so starejše od 9 mesecev individualno označiti, sicer pa morajo biti označene pred odhodom iz kmetije. Jagnjeta oziroma kozličke, ki so namenjeni za zakol, označimo v eno uho z okroglo ušesno znamko, na kateri je zadnjih šest števil KMG-MID-a kmetije, na kateri so se skotili. Rejci lahko drobnico označujejo sami, ali pa zanje to delo opravi kontrolor področnega zavoda KGZS oziroma veterinar. Ob prodaji mora živali spremljati predpisan obrazec - Spremni list za drobnico. Namen označevanja je, da živali med sabo prepoznamo. Zapisovanje dogodkov o posamezni živali nam pomaga pri spremljanju proizvodnosti. S pomočjo zapisanih podatkov lahko za nadaljnjo rejjo odbiramo potomke najboljših mater v tropu. Za boljšo preglednost si za vsako žival nastavimo evidenčni list, na katerega beležimo podatke. Mladiče označimo čim prej po rojstvu, da vemo, kateri materi pripadajo. Pri večjem številu živali, posebno pri ovcah, skoraj ni mogoče vedeti, od katere matere so. Če imamo v tropu več kot enega ovna, moramo vedeti, kateri je oče. Mladiče označimo čim prej, v ta namen lahko uporabimo evidenčne znamke od 1 do 100, ki so na prodaj v različnih barvah. Označitev je enostavna, znamke pa so lahke, da mladičkov ne obremenjujejo. Na evidenčni list zabeležimo datum rojstva, število mladičev v gnezdu. Vpišemo živorojene in mrtvorojene mladiče. Ob mladiču zabeležimo njegovo evidenčno številko in očeta. Pri pasmah, kjer se pojavljajo večbarvne živali (npr. JSR), si lahko zabeležimo tudi barvo.

Zelo koristen podatek je rojstna masa mladičev. Ta je sicer odvisna od več vplivov, je pa zelo dober pokazatelj prehrane ovc v času pozne brejosti. Rojstna masa pri enojčkih je 20 % višja kot pri dvojčkih in 30 % višja kot pri trojčkih. Tudi spol vpliva na rojstno maso. Moški mladiči so običajno 300 do 400 g težji od ženskih. Mladiči prvesnic so lažji od mladičev starejših ovc in koz. Pri jagnjetih je značilen tudi vpliv sezone jagnjitve. V jeseni rojena jagnjeta so lažja od rojenih poleti. Na rojstno maso vpliva tudi pasma. Mladiči, ki so ob rojstvu težji so tudi bolj vitalni, zato lahko pričakujemo manjše izgube.

Na prirast jagnjet in kozličkov zelo vpliva mlečnost mater. Pri mesnih pasmah ovc in koz so velike razlike v mlečnosti. Katere živali v tropu so boljše najlažje ugotovimo tako, da izračunamo prirast jagnjet oziroma kozličkov. Te ponovno stehtamo pri starosti 60 dni (± 15). Od telesne mase odštejemo porodno maso in delimo s številom dni med obema tehtanjema. V tem obdobju je prirast najbolj odvisen od mlečnosti mater, kasneje nanj vpliva dokrmeljevanje.

Selekcija v lastnem tropu

Selekcijo v lastnem tropu vodimo tako, da za nadaljnjo rejjo odbiramo potomke mater, ki odstopajo od povprečja tropa v lastnostih, ki jih želimo izboljšati. Pri mesnih pasmah je to vsekakor prirast. Z odbiro potomk, ki so odraščale bolje od vrstnikov v tropu, bomo izboljšali mlečnost v naslednjih generacijah.

Pomembne so tudi druge lastnosti, kot je na primer skrb za mladiče. Z jagnjeti, ki jih ovca ne sprejme imamo veliko dela, tudi delež izgub pri teh živalih je večji. Skušamo ugotoviti vzrok za zavrnitev. To je lahko tudi mastitis, prikrita ketoz, vonj po drugih ovcah. Ovco, ki dvakrat zapored zavrne mladiče izločimo iz tropa.

Tudi dovzetnost za okužbo s paraziti je dedno pogojena. Ovce in koze, ki so bolj dovzetne za okužbo so običajno v slabši kondiciji. Take živali izločimo iz tropa, saj so vir okužbe, katerim so še posebno podvržene mlade živali.

S selekcijo lahko vplivamo tudi na kakovost volne. Z izločanjem živali z grobo volno – resnico in odbira tistih, ki imajo fino volno, lahko izboljšamo njeno kakovost. Z zavedanjem, da je volna naravni material s vsestransko uporabo, bo postala tudi vedno bolj cenjena.

Za pleme odbiramo mladice mater, ki so med tretjo in sedmo laktacijo. To je običajno najbolj proizvodno obdobje živali. Potomcev prvesnic ne odbiramo, saj imajo ti nižjo telesno maso ob kotitvi. Tudi mlečnost je pri prvesnicah slabša, zato je posledično nižji prirast pri mladičih. Tudi drugih lastnosti pri prvesnicah še ne poznamo.

Če želimo obdržati optimalno starostno strukturo črede, moramo letno zamenjati 10 do 20 % živali. Zaželeno je, da imajo ovce ali koze vsaj 1,5 mladiča na leto. Če tega ne dosežemo, moramo poiskati vzrok za slabo plodnost. To je lahko slaba starostna struktura črede, slab plemenjak, pomanjkljiva prehrana ali slabo zdravstveno stanje črede. Iz tropa izločimo tiste živali, ki so slabo plodne ali njihovi mladiči slabo priraščajo. Izločimo tudi živali, ki imajo zelo dolgo dobo med dvema kotitvama.

Pri mlečnih pasmah ovc ali koz se pri odbiri odločamo na podlagi mlečnosti. Reje, ki so vključene v kontrolo porekla in proizvodnje dobijo vsako leto izračun plemenske vrednosti za vse živali v tropu. Pri tem izračunu je upoštevana poleg količine mleka tudi vsebnost beljakovin in maščob v mleku. Ti podatki nam zelo pomagajo pri odbiri plemenskih mladic.

Nabava plemenjaka in preprečevanje parjenja v sorodstvu

Polovico genov na svoje potomce prenese plemenjak, zato je zelo pomembno, da izberemo dobrega plemenskega ovna ali kozla. Ovne oplemenjene jezersko solčavske in solčavske pasme lahko kupimo na testnih postajah. V Logatcu je testna postaja Biotehniške fakultete, kjer testirajo ovne

JSR in JS pasme v konvencionalni reji. Na ekološki kmetiji Kovk na jezerskem poteka test ovnov JS pasme v ekoloških pogojih reje. Ovni so ob zaključku testa licencirani in razvrščeni v kakovostne razrede. Vsi so tudi zdravstveno pregledani, opravljen je tudi pregled semena. Ovne za test odberejo v kontroliranih tropih. S tem je poznano poreklo, kar nam služi za preverjanje sorodstva. Na ta način lahko preprečimo parjenje v sorodstvu - inbriding, ki ima negativne učinke tako na proizvodnjo, kot na preživitveno sposobnost mladičev. S parjenjem v sorodstvu se nam poveča pojavnost dednih bolezni. Pri dednih boleznih živali podedujejo dva enaka slaba gena. Še več škode, kot dedne bolezni, nam inbriding povzroči zaradi slabšega prirasta potomcev. Ugotovljeno, je da so pri jagnjetih lahko prirasti slabši za 15 % od rojstva do starosti 12 tednov. Potomke parjenja v sorodstvu so v slabši telesni kondiciji, zardi česar slabše prehranijo zarodke in plodove. To je povezano z manjšo rojstno maso mladičev. Lahko je tudi večja smrtnost plodov, kar se kaže kot spontani abortusi. Negativne posledice inbridinga se lahko kažejo v slabši prireji, slabši plodnosti, slabši odpornosti in večji izgubi mladičev.

Parjenje v sorodstvu lahko preprečujemo le, če imamo na voljo točne podatke o prednikih. Rejci, ki sodelujejo v kontroli porekla in proizvodnje lahko pred nakupom plemenjaka zaprosijo za izračun sorodstva med plemenjakom, ki ga nameravajo kupiti in plemenskimi ovcami ali kozami v svojem tropu. Največ težav je pri pasmah, kjer je majhno število rej. To so pri ovcah istrska pramenka, oplemenjena bovška ovca, pri kozah pa burska in drežniška pasma. Pri teh pasmah rejcem še posebej svetujemo, da preverijo sorodstvo pred nakupom plemenjaka.

Do križanja v sorodstvu lahko pride tudi znotraj tropa, če moških jagnjet ali kozličkov ne ločimo pravočasno od ženskih živali. Dobra prehrana vpliva na hitrejšo spolno zrelost samcev, zato jih moramo pravočasno izločiti iz tropa. Izločimo tudi ženske živali, ki niso namenjene za plemensko rejo. Ovna lahko kupimo na eni od testnih postaj, za kozle žal v Sloveniji nimamo te možnosti. Pri burski pasmi izvajamo C test, kjer na izbranih kmetijah spremljamo prirast kozličev, ki jih odberemo kot primerne za pleme. Pred prodajo jih licenciramo in razvrstimo v kakovostne razrede. Žal ponudba ocenjenih plemenjakov ni tolikšna, kot je povpraševanje. Rejci lahko plemenjake kupijo v kontroliranem tropu in jih naknadno ocenimo.

Pri izbiri plemenjaka moramo biti pozorni:

- da ima obe modi, ki sta primerne velikosti in konsistence, saj velikost mod vpliva na količino proizvedenega semena.
- da ima zdrav prepucij in penis
- da nima predolge ali prekratke čeljusti
- noge mora imeti čvrste in zdrave, saj boleče zmanjšajo libido
- živahen temperament, a ne popadljiv.
- pregledamo nastavke seskov in izločimo tiste, ki imajo preveč pa seskov.

Plemenske živali morajo biti v tipu pasme, primerne dolžine in globine trupa. Pri mesnih pasmah je zaželeno, da so

široke v prsih in križu, ter dobro omišičene v stegnih. Živali, ki so globokega trupa lahko zaužijejo več osnovne krme. Pri drobnici, ki je pretežno na paši, je ta lastnost še posebej pomembna. Krma predstavlja 70 % stroškov reje. Živali, ki so sposobne pojesti večjo količino osnovne krme, lahko vzredimo ceneje.

Pri jezersko solčavski pasmi ocenimo tudi kakovost volne, saj si rejci želijo izboljšati tudi to lastnost.

Prehrana plemenskih ovnov in kozlov

S prehrano vplivamo na kakovost semena in libido ovnov in kozlov. Mlade ovne in kozle, ki jih namenimo za pleme pravočasno odberemo. Pri tem upoštevamo lastnosti njihovih staršev in vse prej naštete telesne lastnosti. Odbranim živalim prilagodimo obrok, saj morajo imeti primeren prirast. Pri starosti šest do sedem mesecev morajo ovni tehtati vsaj 60, kozli pa 50 kg. Na kakovost semena vpliva oskrba z minerali, zato morajo imeti vitaminsko - mineralni dodatek ves čas na voljo. Obrok mora vsebovati zadosti beljakovin. Pozimi mora obrok vsebovati seno najboljše kakovosti ali dobro travno silažo, poleti pa dobro pašo. Prehrana plemenjakov je še posebej pomembna pri pasmah, kjer je sezonski pripust in morajo v kratkem obdobju oploditi večje število ovc ali koz. Tem plemenjakom vsaj štiri tedne pred pripustom obogatimo obrok z žiti. Primeren je oves v količini 0,5 kg ali ječmen. Pri mlečnih pasmah plemenjaka po končani prepustni sezoni običajno umaknemo iz tropa. Pri mesnih pasmah so ovni in kozli ves čas v tropu in niso tako obremenjeni, posebno v manjših čredah. V tem primeru lahko imajo enak obrok, kot ovce ali koze. Ob primerni prehrani so ovni in kozli plodni že pri starosti 5 do 6 mesecev, vendar pa jih ne vključimo v trop prej, preden niso telesno dobro razviti. Končno rast dosežejo pri 15 do 16 mesecih. V manjši trop ovc ali koz lahko vključimo mlajše plemenjake, za velike trope pa izberemo plemenjake med drugim in šestim letom starosti. Spolni nagon začne pojenjati po osmem letu, zato jih uporabljamo do te starosti.

Prehrana plemenskih mladic

Pri odbiri plemenic upoštevamo dobre lastnosti matere. Krmimo jih zmerno, da se ne zamastijo. Če imajo pašo zelo dobre kakovosti ali seno odlične kakovosti, obroka ni potrebno dopolnjevati s krmili. Hitrejša rast pospeši tudi spolni razvoj. Obrok jim obogatimo, kadar si želimo, da bi bile hitreje godne za pripust. Dnevna količina močne krme naj bo 0,25 do 0,50 kg na mladico na dan, vsebovati pa mora 12 do 14 % surovih beljakovin. Godnost za pripust je odvisna od starosti in telesne mase mladic. Priporočljiva starost je od 8 do 10 mesecev. Pri tej starosti naj bi ob primerni prehrani dosegle do tri četrtine končne telesne mase, kar je pri večini naših pasem ovc in koz med 35 in 45 kg. Mladic ne smemo zamastiti, ker se v tem primeru ne bodo obrejele. Zato moramo biti pri dodajanju močne krme previdni.

Prehrana v različnih proizvodnih obdobjih

S pravilno prehrano vplivamo na proizvodnjo, zdravje in dobro počutje živali. S kakovostno osnovno krmo lahko dose-

žemo optimalno pokritje potreb. V posameznih proizvodnih obdobjih je potrebno obrok dopolniti z ustrezno izbranimi krmili ali žiti. V naših razmerah moramo skoraj za polovico leta krmo za drobnico posušiti ali silirati. Na kakovost sena in silaže krme vplivajo številni dejavniki, na katere ne moremo vedno vplivati. Najpomembnejši so:

- botanični sestav ruše, ki je odvisen od tipa tal, načina rabe, števila košenj, gnojenja, količine padavin in drugih.
- Čas košnje vpliva na hranilno vrednost krme, saj se ta s staranjem rastlin hitro zmanjšuje. Pri travah hranilna vrednost pada še hitreje, kot pri deteljah. Zgodnja košnja še posebej pomembna pri senu.
- Način spravila je odvisen od tega, ali krmo posušimo ali jo siliramo. Glavni del obroka za drobnico naj bo posušena krma. Pri sušenju smo bolj odvisni od vremena, kot pri siliranju. Dobra rešitev je dosuševanje krme, ki pa je za manjše reje velik strošek.

Vse krme nam ne uspe pospraviti v optimalnem času, zato jo moramo pri skladiščenju ločiti po kakovosti. Najboljšo krmo prihranimo za visoko breje in doječe ovce ali koze in za jagnjeta. Krmo slabše kakovosti lahko vključimo v obrok ob prehodu na mlado pašo ali ob jesenski paši, ko primanjkuje v obroku vlaknine.

Ovcam in kozam moramo zagotoviti hranilne snovi za vzdrževanje, telesno aktivnost, rast, proizvodnjo mleka ter za reprodukcijo. V krajših proizvodnih obdobjih, kot je laktacija, lahko živali črpajo telesne zaloge, ki pa si jih morajo ustvariti v času, ko so proizvodno manj obremenjene.

Za optimalno rast potrebujejo živali vodo, energijo, beljakovine, vitamine in minerale.

Vodo morajo imeti vedno na razpolago, biti mora čista in sveža. Na porabo vode vpliva delež suhe snovi v obroku, temperatura okolja in proizvodno obdobje živali. Potrebe po vodi se povečajo pri temperaturah nad 20 °C. Pri temperaturah nad 30 °C se količina popite vode poveča za 100 %. Z osnovnim obrokom najtežje zagotovimo dovolj energije. Pomanjkanje energije pri mladičih vpliva na nižji prirast, pri starejših ovcah vpliva na reprodukcijo tako, da se zmanjša število rojenih mladičev, zniža se mlečnost ovc, vpliva tudi na slabšo rast volne. Zmanjša se tudi odpornost živali, zato so bolj dovzetne za bolezni in za okužbo z zajedavci.

Z beljakovinami je drobnica na paši dobro oskrbljena, saj oblika ust ovcam in kozam omogoča, da prebirajo bolj hranljive dele rastlin. Do pomanjkanja beljakovin v obroku pride pred pričetkom paše, če jih krmimo s slabo krmo.

Minerale in vitamine moramo prav tako zagotoviti z obrokom. Na paši je največkrat pomanjkanje natrija, zato jim zagotovimo sol. Največje potrebe po mineralih imajo živali v času rasti, tako za rast kosti, kot za izgradnjo tkiv. Pomanjkanje mineralov in vitaminov se največkrat pokaže v motnjah reprodukcije. Dolgotrajno pomanjkanje lahko povzroči akutne ali kronične bolezni, posledice pa so odvisne predvsem od tega, kako dolgo traja.

Pri drobnici je zelo pomembna prehrana v času brejosti, saj s prehrano v tem obdobju vplivamo na rojstno težo mladičev, na količino in kakovost mleka ter na nadaljnjo mlečnost. Slaba prehrana v pozni brejosti poslabša sestav

mleka, poveča pogostost obolenj pri mladičih in samicah ter prizadene plodnost. Pogosteje se pojavljajo presnovne bolezni, kot je ketoza, ki je lahko vzrok za zavračanje mladičev. V pozni brejosti se zaradi rasti zarodkov stisne vampa, kar vpliva na zmanjšano sposobnost zauživanja krme. Te se lahko zmanjša za 30 %. Ovce in koze z dvojčki ali trojčki so v tem obdobju še bolj obremenjene. Če imajo v obroku krmo slabe kakovosti, se zauživanje še bolj zmanjša in zaradi pomanjkanja energije začnejo črpati telesne zaloge, kar je pogost vzrok za pojav ketoze v pozni brejosti. Pomanjkanje energije moramo nadomestiti z dopolnitvijo obroka z žitom. Če manjka tudi beljakovin, vključimo v obrok tudi krmno mešanico, ki vsebuje vsaj 16 % surovih beljakovin. Žita vključimo v obrok postopoma, da ne zakisamo vampa. Pomanjkanje beljakovin v pozni brejosti ima še večji vpliv na rojstno maso jagnjet in kozličkov, kot pomanjkanje energije. To se ne kaže le v nižji rojstni masi, ampak tudi v slabši zmožnosti uravnavanja telesne temperature po rojstvu in slabši kakovosti mleka. Največje potrebe po beljakovinah so v 60 dneh brejosti, ker takrat zarodki pridobijo 60 % svoje mase, sposobnost zauživanja krme pa se zmanjša. Pomembna je tudi oskrba ovc in koz z vitamini in minerali, saj ti prehajajo prek posteljice na plod.

Pomembna je tudi prehrana pred pripustom. Z izboljšanjem prehrane pred pripustom lahko povečamo število rojenih mladičev v gnezdu. Tri do štiri tedne pred pripustom ovce in koze prestavimo na boljšo pašo, če te možnosti nimamo, jim obrok obogatimo z dodatno energijo tako, da jim dodamo 0,15 do 0,50 kg žita na dan. Obogateno obrok krmimo še dva tedna po obrejitvi.

S prehrano neposredno vplivamo na kakovost mleka in mesa, saj vpliva na sintezo beljakovin in maščob v mleku in mesu, pa tudi na koncentracijo vitaminov in mineralov. S stališča zdrave prehrane na vsebnost željenih maščobnih kislin ima najbolj ugoden vpliv paša.

Viri:

- Horvat S., Simčič M. 20018, Nekaj o inbridingu – parjenju v sorodstvu. Drobnica 5/20128 str.3 – 8
- Humphrey, M.L. 2015 Annies all about goats: Essential Goat Care. His Pasture Press. Monrovia
- Simmons, P. & Ekarius, C. 2009. Storys Guide to Raising Sheep. Breeding, Care Facilites. 4th Edition. Story Publishing. Nort Adams
- Ženko M., 2018. Reja ovc in koz, Kmečki glas. Ljubljana

PREVENTIVNO ZDRAVSTVENO VARSTVO DROBNICE

dr. Andrej TOPLAK, KGZS - Zavod Ptuj

PREPOZNAVANJE BOLEZNI PRI DROBNICI

Zgodnje odkrivanje zdravstvenih težav in pravočasno ukrepanje je zelo pomembno za učinkovito preprečevanje in zdravljenje bolezni. Rejci morajo zato bolezenske spremembe pravočasno prepoznati. Že z ogledovanjem živali se lahko oceni pozornost, odzivnost, izraz obraza, telesno kondicijo, negovanost, stanje dlake in kože, ugotovi prisotnost bolezenskih sprememb kože, morebitne vidne poškodbe in druge pomembne klinične znake oz. bolezenske spremembe. Pri sumljivih živalih je potrebno za odločitve o nadaljnjem ukrepanju izmeriti vsaj t.i. trias. Osnovni klinični parametri so frekvenca dihanja, frekvenca srčnega utripa in telesna temperatura. Pri ovcah in kozah, ki so prežvekovalci, je potrebno izmeriti še frekvenco vampovih kontrakcij. Že približna ocena teh kliničnih parametrov je rejcu lahko v veliko pomoč pri odločitvah o nadaljnjem ukrepanju. Pri bolnih živalih lahko pogosto že z ogledovanjem opazimo tudi spremenjene površinske bezgavke in spremenjene vidne sluznice. Rejec najprej in najlažje opazi povečanje površinskih bezgavk. Spremeni pa se lahko tudi oblika, konsistenca, površina bezgavke, občutljivost na dotik, pomičnost in koža nad bezgavko. Vzrok za povečanje in druge bolezenske spremembe bezgavk so najpogosteje okužbe. Sluznice zdravih živali so svetlo rožnate, zmerno vlažne, lesketajoče se in gladke. Zaradi različnih bolezenskih procesov so sluznice lahko bele ali anemične, razžarjene ali hiperemične, umazane, zaprane, modrikaste ali cianotične, rumenkaste ali ikterične. Takšne spremembe so pokazatelj bolezenskih dogajanj in zahtevajo nadaljnjo veterinarsko diagnostiko.

NAJPOGOSTEJŠE NALEZLJIVE BOLEZNI DROBNICE

Lentivirusne okužbe ovac in koz (maedi-visna in virusni artritis/encefalitis koz)

Maedi-visna bolezen pri ovcah in virusni artritis/encefalitis koz sta kronični virusni bolezni. Imenovani bolezni povzročajo lentivirusi malih prežvekovalcev (maedi-visna virus, virus artritisa/encefalitisa koz). Okužba se prenaša predvsem z bližino ali s stikom z okuženimi živalmi. Jagnjeta in kozlički se okužijo z mlezi in mlekom. Večina okužb je subkliničnih. V nekaterih primerih pa se razvijejo resne progresivne neozdravljive bolezenske spremembe. Najpomembnejši klinični znaki pri ovcah so dispneja (maedi) ali nevrološki znaki (visna). Bolezen se v obeh primerih konča s smrtjo živali. Pri odraslih kozah se praviloma razvije progresivni artritis, pri kozličkih pa encefalomyelitis. Občasno se razvijejo tudi drugi klinični znaki. To so npr. artritis pri ovcah in mastitis pri obeh vrstah. Bolne živali zaostajajo za tropom in so v slabi telesni kondiciji. Za obvladovanje bolezni je najpomembnejše preprečevanje prenosa in širjenja bolezni. Zelo pomembno je upoštevanje biovarnosti, da se

prepreči vnos povzročitelja v reje. Specifičnega zdravljenja za lentivirusne okužbe malih prežvekovalcev ni. Živalim se lahko nudi podpora terapija, ki pa ne ustavi progresivnega razvoja bolezenskih sprememb.

Kazeozni limfadenitis

Kazeozni limfadenitis je nalezljiva kronična bolezen, ki jo povzroča bakterija *Corynebacterium pseudotuberculosis*. Čeprav bolezen prizadene predvsem drobnico, se lahko občasno razvije tudi pri drugih vrstah živali. Živali se okužijo skozi kožo in sluznice. Kazeozni limfadenitis je zoonoza. Za kazeozni limfadenitis so značilni abscesi. Infekcija se lahko po krvi in limfi razširi po telesu. Značilno je tudi, da se bolezenske spremembe ponavljajo. Lahko se razvije tudi povišana telesna temperatura in celulitis na mestu okužbe. Bolne živali so lahko neješčice. Ko abscesi počijo, se izloča kužni gnoj. Kožne rane se zacelijo. Ostane brazgotina. Abscesi se pogosto po mesecih ali letih ponovijo. Prevalenca klinično manifestnega kazeoznega limfadenitisa je večja pri odraslih živalih. Diagnoza temelji na klinični sliki in dokazu povzročitelja. Možna je tudi serološka preiskava. Preventiva kazeoznega limfadenitisa temelji predvsem na preprečevanju vnosa povzročitelja v rejo, ustrezni oskrbi živali (preprečevanje poškodb, razkuževanje pripomočkov za nego oz. oskrbo živali, ustrezen vrstni red oskrbe živali idr.) in izločevanju okuženih živali. Bolne in sumljive živali je priporočljivo čimprej izločiti. Uspešnost zdravljenja kazeoznega limfadenitisa z antibiotiki je slaba. Če je možno, se intaktni abscesi lahko kirurško odstranijo. Zunanji abscesi se lahko tudi kirurško oskrbijo. Tako zdravljene živali je potrebno izolirati, vsebino abscesov pa neškodljivo odstraniti, da se prepreči nadaljnje širjenje bolezni.

Paratuberkuloza

Paratuberkuloza (Johnejeva bolezen) je nalezljiva kužna bolezen odraslih prežvekovalcev, ki jo povzroča bakterija *Mycobacterium avium subsp. paratuberculosis* (*Mycobacterium paratuberculosis*). Zbolijo ovce in koze starejše od enega leta. Večinoma se živali okužijo že kmalu po porodu, lahko pa tudi kasneje. Značilen je izrazito kroničen potek. Povzročitelj se izloča predvsem z blatom okuženih živali, pa tudi z mlezi in mlekom. Diagnoza temelji na klinični sliki in dokazu povzročitelja ali protiteles. Živali s paratuberkulozo imajo neznačilno občasno ali trdovratno drisko in hujšajo. Iztrebkom sta včasih primešana kri in sluz. Za drisko pri živalih s paratuberkulozo je značilno, da zdravljenje ni učinkovito. Telesna temperatura je občasno povišana. Appetit je ohranjen. Zaradi pomanjkanja beljakovin se lahko v podkožju razvijejo hladni edemi, predvsem v medčeljustju in na vratu ter trebuhu. Prireja in plodnost drobnice s paratuberkulozo sta slabši. Paratuberkuloza je neozdravljiva.

Najpomembnejši ukrep za preprečevanje paratuberkuloze je izločanje okuženih živali. Zelo pomembno je tudi zagotavljanje ustreznih zoohigijskih pogojev v reji. Preprečevati je potrebno horizontalni in vertikalni prenos povzročitelja. Izjemno pomembno je dosledno izvajanje biovarnostnih ukrepov. Preprečevati je potrebno vnos povzročitelja v neokužene reje. Paratuberkuloza je potencialna zoonoza (Crohnova bolezen), zato je potrebna pazljivost pri oskrbi sumljivih in bolnih živali (uporaba zaščitne opreme idr.).

Nalezljiva enzooska šepavost ovac

Nalezljivo enzoosko šepavost ovac povzročata *Dichelobacter nodosus* in *Fusobacterium necrophorum*. Pogost izvor povzročitelja bolezní so okužene kupljene živali. Okužba se širi predvsem v toplih in vlažnih pogojih ter na blatnih pašnikih. Diagnoza temelji na klinični sliki in dokazu povzročitelja ali protiteles. Obolele ovce so neješčje, slabotne in šepajo. Telesna temperatura je povišana. Svitek, pete in medparkeljna reža so rdeči in otekli. Medparkeljna reža je vlažna. Značilen je sladkobno gnilobni vonj bolezenskih sprememb. Pri okužbi z zelo virulentnimi bakterijami lahko pride do odstopanja roževine parklja. Preprečevanje vnosa povzročitelja v črede, ustrezna oskrba živali in pravočasna diagnostika in ukrepanje sta odločilni za preprečevanje in obvladovanje nalezljive enzooske šepavosti ovac. Bolezen preprečujemo tudi z osamitvijo sumljivih in bolnih živali, z omejitvijo gibanja in prometa z živalmi, z ustrezno oskrbo živali (funkcionalna korekcija parkljev, kopeli za parklje idr.), z zagotavljanjem ustreznih zoohigijskih razmer v hlevih, z DDD in z zdravljenjem prizadetih živali. Nalezljivo enzoosko šepavost ovac zdravimo s kopelmi za parklje in z antibiotiki. Zelo pomembno je, da živali po korekciji parkljev in po kopelih namestimo v čist, suh in neokužen prostor ali na takšen pašnik.

Klamidijsko zvriganje ovac (enzoosko zvriganje ovac, ovčja klamidioza)

Povzročitelj klamidijskega zvriganja ovac je klamidija *Chlamydophila abortus*. Posledica so plodnostne motnje in abortusi. Diagnoza temelji na klinični sliki in dokazu povzročitelja ali protiteles. Klinični znaki bolezní klamidijsko zvriganje ovac so enzoosko zvriganje proti koncu brejosti, prezgodnji porodi in ne vitalna jagnjeta. V kronično okuženih tropih zvrigajo predvsem mladice. Bolezen je potrjena, če so rezultati laboratorijskih preiskav abortiranih plodov, plodovih ovojnic, izcedka iz maternice ali vzrocev krvi pozitivni. Bolezen preprečujemo z omejitvijo gibanja in prometa z živalmi, z epizootiološkim poizvedovanjem, z omejitvijo prometa z mlekom in mlečnimi izdelki, ki izvirajo od živali na sumljivem gospodarstvu, z ustrezno diagnostiko, z osamitvijo okuženih čred, z osamitvijo živali, ki so abortirale in z neškodljivim odstranjevanjem abortiranih plodov in plodovih ovojnic ter onesnaženega nastilja, z zagotavljanjem in vzdrževanjem ustreznih zoohigijskih razmer v hlevih in z DDD. Možna je antibiotična terapija.

Bolezen modrikastega jezika

Bolezen modrikastega jezika se pojavlja pri domačih in divjih prežvekovalcih. Povzročitelj je virus iz rodu orbivirusov iz družine reovirusov. S pomočjo testov serumske nevtralizacije je identificiranih 24 različnih serotipov virusa bolezní modrikastega jezika. Virus prenašajo krvosesne mušice iz rodu *Culicoides*. Bolezen modrikastega jezika najbolj prizadene ovce. Epidemiološko je zelo pomembno govedo, ki je glavni rezervoar virusa med sesalci. Klinični znaki bolezní modrikastega jezika so apatija, depresija, povišana telesna temperatura, konjunktivitis, vnetje dlesni, ustne in nosne sluznice, hiperemija nosne in ustne sluznice, edem in otekline glave, nosni izcedek, slinjenje, težko dihanje in dušenje, cianoza jezika, vnetje parkljev. Rejci živali morajo biti pozorni na pojav kliničnih znakov bolezní ter dosledno izvajati ukrepe biološke varnosti.

Bolezen modrikastega jezika spada med posebno nevarne bolezní živali in je obvezno prijavljiva bolezen. Vsak sum ali pojav bolezní je treba takoj prijaviti najbližji veterinarski organizaciji ali Območnemu uradu Uprave. Za spremljanje, preprečevanje širjenja in izkoreninjenje bolezní modrikastega jezika je treba v skladu s programom, ki ga pripravi Uprava Republike Slovenije za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin drobnico zaščitno cepiti in serološko pregledati vzorce krvi kontrolnih živali. Opraviti je treba tudi entomološki nadzor v skladu s programom, ki ga pripravi Nacionalni veterinarski inštitut in potrdi Uprava Republike Slovenije za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin.

NAJPOGOSTEJŠE PRESNOVNE BOLEZNI DROBNICE

Gravidnostna toksemija ovac

Gravidnostna toksemija je presnovna bolezen visoko brejih ovac. Pojavlja se predvsem pri ovcah mesnih pasem z dvojčki ali večimi plodovi. Bolezen se pojavlja proti koncu brejosti in hitro po porodu (120. dan brejosti – 7 dni *post partum*). Vzrok je predvsem pomanjkanje energije zaradi potrebam živali neprilagojenih krmnih obrokov proti koncu brejosti. Zaradi velikih potreb plodov po energiji in hkrati premajhnega vnosa hranil ter morebitnih spremljajočih bolezní se razvije gestacijska ketoza. Zbolijo ovce z normalno ali zelo dobro telesno kondicijo. Preobilno krmljenje na začetku brejosti je vzrok, da se ovce v tem obdobju brejosti preveč zredijo. Debelost, stres in vlažno ter mrzlo vreme so dejavniki, ki vzpodbujajo razvoj bolezní. Pri brejih ovcah z večimi plodovi je sposobnost zauživanja krme zaradi velikega volumna plodov še manjša kot pri ovcah z enim plodom. Klinični znaki so zavračanje krme, neješčnost, neodzivnost, manjša aktivnost vampa, ki lahko tudi popolnoma preneha, trebuh je mehek, ohlapen in neboleč, živali lahko obležijo, povečana frekvenca pulza in dihanja, nezavest, nemirnost plodov. Gravidnostna toksemija ovac se pogosto zamejuje z obporodno hipokalcemijo. Diagnozo gravidnostna toksemija postavimo s pomočjo kliničnega pregleda živali in z določitvijo ketonov v krvi in urinu. Preprečevanje gravidnostne toksemije ovac temelji predvsem na potrebam ovac prilagojeni prehrani. Krmni obroki morajo biti prilago-

jeni potrebam brejih ovac (koncentracija energije, prebavljivost), da se prepreči zamastitev ovac na začetku brejosti (do 100. dneva brejosti) in negativna energetska bilanca pri visoko brejih ovcah. Krmne obroke je potrebno spremeniti postopoma. Količino koncentratov v krmnem obroku povečujemo postopoma. Zelo pomembna je tudi ustrezna oskrba ovac z minerali in vitamini. Gravidnostno toksemijo preprečujemo in zdravimo z aplikacijo propionata, propilen glikola, kalcija, kalija, selena, vitamina E. Živali z napredovano gravidnostno toksemijo je potrebno nujno veterinarsko oskrbeti. Bolne živali se zdravi z intravenozno infuzijo glukoze in kalcijevih preparatov, če je hkrati prisotna tudi hipokalcemija.

Ketoza koz

Etiologija in patogeneza ketoze pri kozah sta podobni kot pri gravidnostni toksemiji ovac. Ketoza pri kozah se pojavlja praviloma po porodu. Vzrok za razvoj ketoze pri kozah je tako kot za razvoj gravidnostne toksemije pri ovcah negativna energetska bilanca in prekomerno hujšanje. Klinični znaki so neješčnost, neodzivnost, krči, mišične fascikulacije, bolne koze obležijo, nezavest. Razvijejo se lahko tudi nevrološke motnje. Bolne koze so plašljive, zelo občutljive na hrup in imajo krče. Včasih škrtajo z zobmi. Preprečevanje in zdravljenje ketoze pri ovcah je enako kot preprečevanje in zdravljenje gravidnostne toksemije ovac. Koze so izjemno občutljive na hitre spremembe krmnih obrokov. Predvsem pri starejših kozah pa je pogostejša hkratna hipokalcemija. Zelo pomembno je, da se preprečuje, pravočasno prepozna in ustrezno zdravi tudi subklinična ketoza. Vnetje mlečne žleze (povečano število somatskih celic), plodnostne motnje in bolezn parkljev so pogostejše pri živalih s subklinično ketozo.

Acidoza pri ovcah in kozah

Acidoza se razvije kadar je v krmnem obroku neustrezno razmerje med voluminozno krmo in koncentratu zaradi pokladanja prevelikih količin lahko prebavljivih ogljikovih hidratov in neprilagojenosti živali na veliko vsebnost lahko prebavljivih ogljikovih hidratov v krmnih obrokih. Ogljikohidratni koncentrat, ki se vključuje v krmne obroke za drobnico so predvsem žita. Zaradi velike količine lahko topnih ogljikovih hidratov nastane v vampu veliko kislin. Najprej so to samo maščobne kisline, nato pa tudi laktat, mlečna kislina in toksini. Več kot je ogljikovih hidratov, več kislin nastane in bolj se zniža pH vampove vsebine (pH < 6). Kisline in bakterijski toksini poškodujejo vampovo sluznico. Ko se pH vrednost vampove vsebine zmanjša pod 5,5 je zdravstveno stanje živali zelo prizadeto. To je akutna acidoza. Bolezensko spremenjena vampova sluznica prepušča bakterijske toksine in bakterije v krvni obtok. Sledijo tudi bolezenske spremembe notranjih organov in parkeljne usnjice. Blaga acidoza ostane praviloma neopažena. Klinični znaki subklinične acidoze so predvsem kratkotrajne spremembe ješčnosti, sporadično pojavljanje šepanja in mastitisa, driska, spremenjena vsebnost in razmerje beljakovin in maščob v mleku. Telesna temperatura je vedno normalna. Kli-

nični znaki akutne acidoze so neješčnost, manjša aktivnost vampa, ki lahko tudi popolnoma preneha, apatija, napet in boleč trebuh, škrtanje z zobmi, mišične fascikulacije, povečana frekvenca pulza in dihanja, kisel vonj iz gobca, vodena in penasta driska, oligurija, dehidracija, koma. Acidozo preprečujemo s potrebami živali prilagojenimi krmnimi obroki. Ovce in koze morajo zaužiti dovolj voluminozne krme, da je krmni obrok ustrezno strukturen. Dnevno količino koncentratov je potrebno razdeliti na več manjših obrokov (vsaj dva). Zelo pomembno je, da krmne obroke spremenjamo postopoma, da se mikroorganizmi v vampu in vampova ste-na lahko ustrezno prilagodijo. Nevarnost nastanka acidoze je tako bistveno manjša. Akutna acidoza se zdravi z aplikacijo zdravil, ki uravnavajo pH vampove vsebine (alkalne soli). Nujno potrebna je tekočinska terapija (voda, elektroliti) in aplikacija vitaminov (predvsem B1 in B12). Živalim ponudimo zdravstveno neoporečno vodo in kvalitetno mrvo.

Obporodna hipokalcemija ovac in koz

Najpomembnejši vzrok za razvoj obporodne hipokalcemije je neustrezna prehrana brejih ovac in koz s preveliko vsebnostjo kalcija v krmnih obrokih. Razvoj bolezni je odvisen tudi od oskrbljenosti živali z vitaminom D. Pomanjkanje kalcija v obporodnem obdobju je pogostejše pri kozah. Pri ovcah se pojavlja obporodna hipokalcemija predvsem pri ovcah z večimi plodovi. Pri ovcah se težave zaradi pomanjkanja kalcija pojavljajo že pred porodom, pri kozah pa praviloma po porodu. Mlajše koze so se bolj sposobne prilagoditi nenadnim velikim potrebam po kalciju in so zato manj pogosto prizadete zaradi obporodne hipokalcemije.

Praviloma zbolijo posamezne živali. Bolne živali najprej več ležijo, zauživajo manj krme, se težko vstajajo. Ko živali stojijo je opaziti mišične fascikulacije in previdno nekoordinirano gibanje. Bolne živali delujejo odsotno in apatično. Breje ovce s hipokalcemijo se ločijo od tropa. Pri živalih, ki obležijo je včasih opaziti krče. Bolne živali, ki obležijo v prsni legi držijo glavo obrnjeno na prsni koš in so večinoma neodzivne. Če se živalim najkasneje v tej fazi, ne zagotovi veterinarska oskrba nastopi koma in smrt. Frekvenca pulza je povečana (> 100/min.). Frekvenca dihanja je praviloma normalna. Značilna za obporodno hipokalcemijo je nizka telesna temperatura (< 39°C). Trebuh, hrbet, uhlji, parklji in distalni deli okončin so mrzli. Aktivnost vampa je zmanjšana ali celo preneha. Zlasti pri živalih, ki dalj časa ležijo se pojavljajo tudi timpanije. Izločanje blata in urina je zmanjšano. Preprečevanje obporodne hipokalcemije ovac in koz temelji na potrebami živali prilagojenih krmnih obrokih (preprečevanje preobilne oskrbe s kalcijem) in ustrezni oskrbi z vitaminom D. Obporodno hipokalcemijo lahko preprečujemo in zdravimo v začetni fazi s peroralno aplikacijo kalcijevih pripravkov. Uporabljajo se lahko preparati, ki se uporabljajo za govedo. Doziranje je potrebno prilagoditi telesni masi ovac in koz. Živali, ki obležijo nujno potrebujejo veterinarsko oskrbo. Napredovana obporodna hipokalcemija se zdravi z intravenozno infuzijo kalcijevih preparatov in glukoze, fosforja ter vitaminov, če je hkrati prisotna tudi gravidnostna toksemija oz. ketoza.

LITERATURA

- Baumgartner, W., Hess, M., Ketz-Riley, C. J., Kölle, P., Schuh, M., Schusser, G., Scope, A. in Tipold, A., 2005. Klinische Propädeutik der inneren Krankheiten und Hautkrankheiten der Haus- und Heimtiere. 6. izdaja. Stuttgart: Parey in MVS Medizinverlage Stuttgart GmbH & Co. KG.
- Deinhofer, G., 2008. Tiergesundheit: Teil 5: Stoffwechselerkrankungen bei Schaf und Ziege. Wien: Österreichischer Bundesverband für Schafe und Ziegen.
- Kompan, D., Erjavec, E., Kastelic, D., Kavčič, S., Kermauner, A., Rogelj, I., Vidrih, T., 1996. Reja drobnice. Ljubljana: Kmečki glas.
- Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Uprava republike Slovenije za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin, 2018. OBVEZNO NAVODILO o postopkih izvajanja Odredbe o izvajanju sistematičnega spremljanja zdravstvenega stanja živali, programov izkoreninjenja boleznih živali ter cepljenj živali v letu 2018 za koncesionarje in druge izvajalce.
- MSD MANUAL. Veterinary Manual.
- Dostopno na: <https://www.msdsvetmanual.com> (7. 12. 2018)
- N. N., 2017. LfL-Information: Gruber Tabelle zur Fütterung der Milchkühe, Zuchtrinder, Schafe, Ziegen. 42. izdaja. Freising-Weißenstephan, Bayerische Landesanstalt für Landwirtschaft (LfL).
- Pogačnik, M., Cestnik, V., Curk, A., Juntos, P., Kosec, M., Zadnik, T., 1998. Zdravje in bolezni drobnice: Zdravstveno varstvo drobnice, Anatomija in fiziologija, Kužne in zajedavske bolezni, Ekonomika. Ljubljana: Kmečki glas.
- Spickler, A. R., 2007. Small Ruminant Lentiviruses. Posodobljeno maj 2015.
- Dostopno na: <http://www.cfsph.iastate.edu/Disease-Info/factsheets.php> (7. 12. 2018)
- Ur. l. RS št. 73/18. 12. 2017, Odredba o izvajanju sistematičnega spremljanja zdravstvenega stanja živali, programov izkoreninjenja boleznih živali ter cepljenj živali v letu 2018.
- Ur. l. RS, št. 51/16, Pravilnik o pogojih za priznanje, pridobitev in vzdrževanje statusa črede, proste virusnega artritisa/encefalitisa koz.
- Ur. l. RS, št. 73/12, Pravilnik o ukrepih za ugotavljanje, preprečevanje in zatiranje boleznih modrikastega jezika.
- Visna-Maedi. Schweizerische Eidgenossenschaft, Eidgenössisches Departement des Inneren EDI, Bundesamt für Lebensmittelsicherheit und Veterinärwesen BLV
- Zadnik, T., 2000. Osnove veterinarske internistične propedeutike. Ljubljana: Veterinarska fakulteta.

PREDSTAVITVE DOBRIH PRAKS

Proizvodnja senenega kravjega in kozjega mleka na kmetiji Reberšak (Leon Reberšak)

Kmetija leži v vasi Osenca v občini Celje. Površine imamo precej razgibane, saj spadajmo med hribovske kmetije z OMD. Obdelujemo 33 ha obdelovalnih površin. Od tega imamo urejenih 5 ha pašnikov in dober hektar sadovnjaka. Redimo 20 glav govedi, 80 koz sanske in srnaste pasme ter 6 kobil posavske pasme. Glavna delovna moč na kmetiji sva oče Sašo in sin Leon.

Leta 2016 smo kot prva kmetija v Sloveniji pridobili certifikat za proizvodnjo senenega mleka, ki ga sami predelamo v različne mlečne izdelke. Predelujemo le kravje mleko. Ponudba naših izdelkov je pestra, saj izdelujemo sladko skuto, tekoče in čvrste jogurte, kislino mleko, sadne jogurte, mlade sire, trde in poltrde sire ter sir za žar. Kozjega mleka ne predelamo sami, temveč ga prodamo na kmetijo, ki ima predelavo tega mleka.

Že pred usmeritvijo v novo proizvodnjo smo se zavedali, da lahko proizvodnja senenega mleka temelji le na kakovostni osnovni krmi. Imamo dve sušilni napravi za dosuševanje sena. Ena je za 12 okroglih bal na vroč zrak – peč na sekance, druga je rinfuzna za 300 m³ sena na hladen zrak. Ob ugo-

dnih vremenskih pogojev nekaj posušimo na travniku. Zaradi strmih površin na kmetiji nimamo njivskih površin. Vso žito za dopolnitev obroka dokupimo.

Poletni obrok temelji na paši in zeleni krmi. Energijo izravnamo z dodatkom žit in ustreznih krmil. Pozimi je osnovni obrok kakovostno seno, posušena lucerna in ljujka. Manjkajočo energijo in beljakovino izravnamo z mešanico žit ali ustreznim krmilom.

Izdelki iz senenega mleka se ločijo od konvencionalnih, saj imajo bolj prijeten vonj in okus. Tržimo jih sami. Zaradi bližine mesta Celja imamo uspešno prodajo na domu in v lokalnih trgovinah. Prisotni smo na tržnicah v Celju, Ljubljani, Mariboru in Novem Mestu. Nekaj jih prodamo tudi preko večjih trgovskih verig in lokalnim šolam. Trženje in razvoz izdelkov nam vzame precej časa. Na začetku nam je bilo v pomoč to, da smo kot prva kmetija v Sloveniji pridobili certifikat za prirejo senenega mleka. Trudimo se, da bi s čim boljše kakovostjo pridobili in ohranili zaupanje kupcev.

Za svoje izdelke smo prejeli številna priznanja. Najbolj smo ponosni na znak kakovosti za sladko skuto iz kravjega in kozjega mleka, ki smo ga prejeli na Dobrotah slovenskih kmetij 2018.

Ekološka kmetija Totter

(Vinko Merzel, KGZS – Zavod Novo mesto)

Predstavitev kmetije

Družinska kmetija nosilca Cirila Tottra gotovo spada med večja kmetijska gospodarstva v Beli krajini. Obsežna je po površini in številu živali, kljub temu da se veličine kmetij že dolgo ne meri več zgolj s številom hektarjev, živine ali traktorjev. Glavno merilo je znanje in predanost, ki se v primeru Tottrovih kaže na različne načine; v prvi vrsti s širokim naborom najrazličnejše ponudbe kakovostnih končnih produktov in s pomembnimi eko-socialnimi storitvami.

Na kmetiji živijo in delajo tri generacije Tottrovih; gospodar Ciril, s soprogo Heleno in tremi otroki, ter nosilčeva starša. Nahajajo se v vasi Griblje v občini Črnomelj. Vas leži na nadmorski višini 150 m. Glede na socio-ekonomski tip lahko kmetijo umestimo med mešane kmetije, kar pomeni, da je nosilec zavarovan iz kmetijske dejavnosti, soproga je zaposlena izven kmetijske dejavnosti, starša pa sta upokojena. Delo je razdeljeno med vse člane gospodinjstva in, kot je prav, se vanj po svojih močeh vključujejo tudi otroci. Tako se spoznavajo z vsemi platmi življenja in dela na kmetiji. Ciril in Helena imata višjo strokovno izobrazbo s področja kmetijstva, znanje pa izpopolnjujeta tudi s pomočjo različnih neformalnih oblik izobraževanja.

Osnovna kmetijska dejavnost

Podatki o ponudbi in storitvah kmetije postanejo zgovorni šele ko povemo, da gre za ekološko kmetijo, torej je način reje v največji možni meri v sozvočju z naravo in ljudmi. Povedano drugače, kmetija upravlja s kmetijskimi površinami na način, kot ga dopuščajo naravne danosti. Njivski svet ostaja njivski, kljub drugačnim trendom, z ustreznim kolobarjem celo povečujejo rodovitnost tal. Njiv, ki se večinoma nahajajo med Gribljami in Podzemljem, torej ob reki Kolpi, je skupno devet hektarjev. Kmetija Totter ima površine razpršene po velikem delu Bele krajine. Ena od značilnosti te prelepe pokrajine je tudi izredna reliefna dinamičnost. Le v nekaj sto metrih lahko ravno polje preide v razgiban kras ali obratno, kar od kmeta zahteva popolno prilagoditev. Tottrovi obdelujejo nekaj manj kot petintrideset hektarjev travnikov in pašnikov, ki so zaradi svoje lege, naklona ali podlage izključno trajno travinje, za drugačno rabo te površine večinoma niso primerne. Travniki sodijo med 59 % vseh kmetijskih površin v Sloveniji (vir: SURS), na katerih poteka ena od vrst rabe travinja, ki ne glede na izvor, način rabe, intenzivnost, nadmorsko višino predstavlja prehranski vir domačih živali, pretežno prežvekovalcev. Razumljivo je, da je kmetija Cirila Tottra živinorejska kmetija.

Tudi podatek o skupnem številu GVŽ (glav velike živine), ki se giblje okrog 25 GVŽ, pove bolj malo. Pester nabor vrst domačih živali omogoča popolno prilagoditev zgoraj omenjeni raznolikosti pokrajine in površinam v uporabi ali podnebjem. Trenutno je na gospodarstvu petnajst glav goved, od tega sedem krav, petindvajset plemenskih koz in ravno toliko plemenskih ovc, štiri plemenske svinje, merjasec, ter spremenljivi stalež pitancev.

Velja, da je selekcija domačih živali najpogosteje usmerjena v dvig proizvodnih lastnosti, posledica tega pa so tudi večje

potrebe po količinsko kakovostni krmi. Slovenske avtohtone pasme so v največji možni meri prilagojene naravnim danostim. To pomeni, da lahko kljub manjši intenzivnosti dosega mo lepe rejske uspehe. V ekološki prireji, kjer stremimo k čim bolj zaprtemu krogu kroženja snovi, pa si težko privoščimo rejo, odvisno od kupljenih močnih krmil, kar je v konvencionalni reji običajno. Pomembna prednost reje avtohtonih pasem je tudi lažje doseganje bistveno boljšega zdravstvenega statusa. Vse bolj pa se zavedamo tudi pomena ohranjanja avtohtonih pasem, ki smo jih kot družba dolžni prenesti za namcem. Kmetije z vključenostjo v sheme kontrole porekla opravljajo odgovorno delo pri ohranjanju tega zaklada.

Na kmetiji Totter so se ravno zaradi boljše prilagoditve živali odločili za rejo avtohtonih pasem pri tistih živalskih vrstah, kjer je to le mogoče. Trop mlečne pasme ovc za prirejo mleka narekuje avtohtono pasmo bovška ovca, kozje mleko daje tradicionalna pasma slovenska srnasta koza, prireja svinjine z avtohtonim krškopoljskim prašičem, za prirejo jedilnih jajc pa skrbi avtohtona štajerska kokoš. Prireja kravjega mleka temelji na rabi kombiniranih pasem, vendar vse pogosteje posegajo po gospodarskem križanju s slovensko avtohtono ciko. Krog prilagojenih vrst in pasem zaključujejo osli, ki s svojim temperamentom in kljubovalnostjo le potrdijo filozofijo sonaravnosti na kmetiji. Namen kmetije je, da bi večinsko redili slovenske avtohtone pasme. Kombinirane pasme krav se bodo počasi umaknile ciki, prireja ovčjega mleka bo temeljila na avtohtoni bovški ovci, brez gospodarskega križanja.

Paša in pridelava krme

Na kmetiji pasejo vse živalske vrste vseh kategorij. Pri prašičih je zaenkrat urejen le velik izpust, vendar načrtujejo tudi ureditev pašnika. Govedo pasejo na dveh lokacijah. Krave molznice na pašniku, ki prilega hlevu, del pašnika pa služi tudi kot izpust v zimskem času. Plemenske telice so v času vegetacije na planinski paši na planini Vimolj, ki je od kmetije oddaljena dvajset kilometrov in leži na nadmorski višini med 500 in 600 m. Tu pripravijo tudi del zimske krme.

Ovce in koze se pasejo nadzorovano na ločenih čredinkah, ograjenih s štirizično elektro ograjo, na površinah v okolici kmetije, delno pa tudi na nekaj kilometrov oddaljenih pašnikih. Zdravljenje zajedavcev opravljajo na podlagi analize blata. Pri uspešnejšem obvladovanju pa jim pomaga dovolj dolga doba rotacije med čredinkami in kombinirana paša goveda ter drobnice. Na njivskih površinah so žita pomemben člen kolobarja. Pridelujejo jih tako za prehrano živali, kot tudi za predelavo in pripravo pekovskih izdelkov.

Gospodarska poslopja

Preurejen starejši zidan objekt služi kot hlev za svinje. Urejene ima stranske izpuste in nudi dovolj možnosti za prilagajanje velikosti različnim kategorijam in številu prašičev. Prašiči so na globoki stelji. Za rejo ovc, koz in goveda uporabljajo enostaven lesen objekt. Prvotno je bil postavljen na planini Vimolj, nato pa so ga prestavili ob domačijo. Neposredno je povezan s pašniki, kjer se v času mirovanja vegetacije lahko uredi tudi kot poljubno velik izpust. Vse živali so v prosti reji, na globokem nastilju. Objekti za rejo so enostavni in funkcionalni. Živalim nudijo ustrezne pogoje za izražanje etoloških potreb, reju pa dobre pogoje za delo. Bistvena prednost

enostavnega objekta je njegova cena, saj za gradnjo ni bila potrebna draga dokumentacija, material, pretežno les, je dostopen, izvedba pa tehnično enostavna.

Eno od poslopij v sklopu kmetije je namenjeno predelavi. V objektu so urejeni ločeni prostori za razsek in predelavo mesa, sušilnica za suhomesnate izdelke, prostor za predelavo mleka, zorilnica za sire, skladiščni prostori in drugi funkcionalni prostori.

Trženje

Splošno videna praksa ekoloških kmetij je dosledno upoštevanje prepovedi in priporočil glede agrotehničnih ukrepov in reje živali, kar pa ne prinese nujno tudi ekološko pridelane hrane na mize slovenskih domov. Tudi v tem primeru je kmetija Totter vzor in primer zgledne prakse. Ključen je neposreden stik s končnim porabnikom, torej je tudi tukaj v veliki meri krog sklenjen. Neposredna prodaja je posebna plat kmetijske dejavnosti, ki od kmeta zahteva mnoge veščine in znanja. Tottrovi imajo veliko volje, da tega ne prepuščajo enostavnejšim potem odkupa. Imajo urejene registracije dopolnilnih dejavnosti predelave mleka v mlečne izdelke, predelave mesa, sedaj pa tudi peke kruha in drugih pekovskih izdelkov. S tem je po zakonsko urejenih poteh omogočena predelava in prodaja praktično celotne primarne priraje. Način trženja je takšen, da je omogočen kar najboljši stik rejca s končnim potrošnikom. Prodajajo na tržnicah, v trgovinah z ekološko prehrano, poslovalnicah lokalne zadruga in vrtcem v okolici. Nakup izdelkov iz ovčjega, kozjega ter kravjega mleka, mesnih izdelkov in pekovskih dobrot je možen tudi na domu. S stojnicami sodelujejo na različnih lokalnih prireditvah. S tem in prej naštetimi načini trženja je zagotovljeno, da je pot od »vil do vilic« kratka in ima minimalen ogljični odtis.

Vključenost kmetije v različne nadstandardne ukrepe, promocijo in izobraževanje

V Sloveniji poznamo več različnih shem, ki pomenijo izvajanje nadstandardnih kmetijskih praks. Poznamo precej različnih blagovnih znamk, ki temeljijo na tradicionalnih znanjih, ali pa pod skupno okrilje združujejo kmetije s sorodno ponudbo. Nekatera, kot denimo ukrepi PRP, za izvajanje nadstandarda nudijo dodatna plačila, medtem ko so druga le promocijske narave in kmetom pomagajo pri prepoznavnosti in jim omogočajo dodatne poslovne priložnosti.

Ko že omenjeno, je kmetija Totter vključena v ukrep ekološkega kmetovanja, ravno tako v sklopu programa razvoja podeželja v ukrepu KOPOP izvaja podukrep »Reja avtohtonih in tradicionalnih pasem«. Pri slednjem je pogoj vključenosti v kontrolo porekla in proizvodnje pri eni pooblaščenih rejskih organizacij. Ravno tako so vključeni v ukrep Dobrobit živali; DŽ govedo.

Kmetija Totter je tudi eden od pridelovalcev in ponudnikov mesa iz registrirane, zaščitene blagovne znamke »Mesnine krškopoljskega prašiča«. Blagovna znamka je registriralo Društvo rejcev krškopoljskih prašičev. Društvo, ki je rejska organizacija, deluje pod strokovnim vodstvom KGZS - Zavoda Novo mesto. V upravnem odboru društva je tudi Ciril Totter. Pomen reje pasem, ki jim grozi prenehanje reje ali izumrtje, je prepoznan v več projektih in aktivnostih javnih služb na področju kmetijstva. Te pasme bomo lahko ohranili le z njihovo

uporabo. To spodbuja tudi slovenska mreža ark kmetij in ark središč, v katere so vključeni Tottrovi. Pogoj za vključitev je reja vsaj treh avtohtonih pasem domačih živali, delež avtohtonih pasem mora predstavljati vsaj polovica vsega staleža kmetije. Kmetija v mreži nudi možnost ogledov živali. Za predstavitev pasem sta Helena in Ciril usposobljena in lahko raznoliki ciljni publiko približata pomen ohranjanja biotske raznovrstnosti. Tottrovi končne izdelke tržijo, kar je eden ključnih namenov mreže.

Kmetija, ki deluje na prepogosto prezrtem območju Slovenije, je izjemen zgled, kako je mogoče številne naravne in zakonodajne omejitve obrniti sebi v prid. Tudi ukrepi razvoja podeželja vsebujejo številne pogoje in zahteve, ki jih nekateri razumejo kot coklo razvoja. Tottrovim predstavljajo izziv in prinašajo prednosti, kot so prepoznavnost, obogatitev turistične ponudbe v kraju, dodano vrednost produktom zaradi odnosa do okolja in dodatna proračunska sredstva.

Vizija in cilji

Idej za razvoj kmetije je na pretek. Glede na to, da vse prirejeno predelajo in z lahkoto v celoti prodajo neposredno končnemu kupcu, je prvi cilj povečanje staleža. V prvi vrsti je potrebno povečanje staleža prašičev, saj povpraševanje po izdelkih bistveno presega njihove trenutne kapacitete. Zaradi izrazitega trenda povpraševanja po ekološko pridelani hrani bi bila povečana priraja dobrodošla na vseh področjih, od pekovskih izdelkov, pa vse do mlečnih dobrot.

V kratkem nameravajo urediti trgovino na domačem dvorišču, ki bo omogočala prodajo v času poletne turistične sezone, saj želijo bolje izkoristiti potencial, ki v Belo krajino privablja vse več obiskovalcev. V ponudbi predvidevajo tudi pridelke drugih kmetij, saj so odprti za različne oblike sodelovanja. Hkrati bo trgovinica omogočala sprejem zaključenih skupin za izvedbo predstavitve kmetije in degustacije. Glavna kratkoročna cilja bosta prispevka k povečanju dodane vrednosti in razširitev ponudbe, kar bo omogočilo izpolnitev naslednjega cilja, ki je vzpostavitev še enega delovnega mesta na kmetiji. Številna področja dela v osnovni dejavnosti, predelavi in trženju, terjajo dodatno delovno moč. Zaposlitev soproge Helene bo kljub visokim stroškom dela možna ob poenostavitvi sicer razpršene prodaje in ob povečani pridelavi. Pri gradnji celostne podobe in širše prepoznavnosti imajo še nekaj izzivov na področju spletne promocije, predvsem pri izdelavi predstavitvene internetne strani. Tudi postavitev dodatne označevalne table ob cesti bi veliko pripomogla k prepoznavnosti kmetije.

Zaključki

Rezultati dela so lahko osrečujoči samo takrat, kadar s pridnostjo in zagnanostjo ne krepimo le lastnih koristi, ampak k napredku in razvoju pomagamo tudi drugim. Kadar lahko vračamo družbi, kar nam je dala, kadar lahko vračamo od prednikov izposojene naravne vire. Na tak način deluje družinska kmetija treh generacij, družina Totter.

Pogosto slišimo o naravni, ekološki, slovenski hrani, pa o čistem okolju, pitni vodi ... Pa širše; o sobivanju strpnosti in družbeni odgovornosti... Eno so besede. Drugo pa so dejanja in ta dejanja na miren, a jasen način živi kmetija Totter, ki smo vam jo predstavili kot primer dobre prakse.

Društvo rejcev drobnice Zgornjega Posočja (DRD-ZP)

(Klavdija Kancler, univ. dipl. inž. zooteh)

Društvo rejcev drobnice Zgornjega Posočja (DRDZP) je bilo ustanovljeno leta 1998. V društvu rejci združujejo in uresničujejo skupne interese, razvijajo strokovno delo za intenziviranje rejce drobnice na tem območju in članom zagotavljajo kvalitetnejše pogoje za gospodarnejšo prirajo, predelavo in prodajo. DRDZP je skupaj z Zadrujo Tolmin kot prvo v Sloveniji organiziralo prodajo jagnjet za italijanski trg. S soglasjem vodstva ZDRDS smo bili štirje člani DRDZP leta 2017 uradni gostje bolgarske Zveze ovčerejcev, kjer se je ustanovljalo Evropsko združenje ovčerejcev in kozjerejcev. S svojimi člani aktivno sodelujemo v Zvezi društev rejcev drobnice Slovenije. V društvu je včlanjenih 58 rejcev iz območja občin Tolmin, Kobarid in Bovec. Člani redijo preko 2000 živali različnih pasem. Slovenski avtohtoni pasmi živali pod okriljem Javne službe nalog genske banke v živinoreji predstavljata na tem območju drežniška koza in bovška ovca.

Zgornje Posočje je poznano po naravnih danostih. Narava je sestavni del trženja naših pridelkov, izdelkov, dejansko vsega kar na območju izdelamo. Urejena in obdelana kulturna krajina je za območje pomembna z vsaj dveh vidikov. Z gospodarskega - kmetijskega, ker pridobimo več kakovostnejših kmetijskih površin in turističnega vidika ker je urejena krajina zrcalo ljudi, ki tu živimo. Žal je na območju vse bolj opazen proces zaraščanja kmetijskih površin. Zaraščajo se pašnik, travniki, nekje celo njivske površine. Tudi kmetijske površine, ki so dobro dostopne se zaraščajo. Vse več je zaraščanja s tujerodnimi vrstami. Problemi s katerimi se soočajo kmetovalci na tem območju so povezani tudi z dejstvom opuščanja njivskih površin. Zaradi tega se opuščajo košnja na travniških površinah, ta se seli na njivske površine. Travinja postajajo pašniki in pašniki gozdovi. Iz tega izhaja, da smo ustvarili dobre pogoje za razmnoževanje škodljivcev tako zveri, jelenjadi, pernati divjadi in podobno. V kolikor se bo ta trend nadaljeval bomo v nekaj letih izgubili še veliko njivskih površin in vrnitev nazaj bo tako iz leto v leto težja. Poleg površin se opuščajo tudi kmetijska gospodarstva, predvsem na demografsko ogroženih, odročnejših predelih.

Društvo ima lastni trop 95 ovc in z zakupno pogodbo razpolagamo z najetimi pašnimi površinami. Na območju Livka imamo urejen društveni pašnik kamor so seveda s svojimi živalmi na pašo povabljeni tudi najemodajalci in drugi kmetje iz Livškega. S tem ukrepom poskušamo dati pozitiven zgled za skupno pašo na pašnikih, ki so pretežno v privatni lasti. Društvo je partner v projektu REVITUM (revitalizacija uma in prostora) v okviru katerega bomo pripravili učinkovit sistem, s katerim bomo lahko revitalizirali kmetijska območja - po-

vršine, odstranjevali tujerodne vrste, spodbujali naseljevanje ljudi v odročne vasi.

Društvo izvaja pilotne revitalizacije, ki bodo služile kot primeri dobre prakse. Pilotno je že urejen pašnik za drobnico, ki je v lasti društva. S tem ukrepom poskušamo dati pozitiven zgled za skupno pašo na pašnikih, ki so pretežno v privatni lasti. Projekt bo zasledoval tudi cilje predelave kmetijskih pridelkov.

Pašnik na Kuku je na višini 700m. Drobnico smo letos na Kuk odgnali v juniju, ker se je pred tem še zagrajalo pašne površine. V letu 2019 jih bomo na planinsko pašo odgnali sredi aprila. Na Planjo pa smo ovce gnali v avgustu in tako bo tudi v bodoče. Na pašniku sta se pasla dva osla. V naslednji pašni sezoni bodo na paši tudi osli in koze. Planja pa je na višini 1700m. Ovc ne dokrmeljemo, le sol in vitamine dobijo po volji. Vodo se je vozilo v cisterni 1000l nekje enkrat na teden, v naprej pa bomo dobili večjo cisterno da ne bo potrebno tako pogosto voziti. S pašne so se ovce vrstile v začetku oktobra. Pozimi so vse ovce vhlavljen v hlevu v dolini, ki ga je pomagalo narediti društvo. Objekt je slaba 2 km oddaljen od vasi Koseč. Jasli so zasnovane tako, da omogočajo krmiljenje vsak drugi dan. Voda za napajanje je speljana iz potoka. V letošnjem letu smo pilotno preizkusili sistem sledenja društvenega tropa na paši s pomočjo GPS sledilnika. Sistem se je pokazal za učinkovitega.

Tak način pašne dopušča izjemne možnosti v smislu prilagajanja pašne na podnebne spremembe.

Društvo ima v lasti nepremičnino (objekt v vasi Drežnica) v katerem bomo s pomočjo prejetih finančnih sredstev iz projekta REVITUM uredili prostore za predelavo (razsekovalnica, zorilnica) mesa in prodajo mesa drobnice, ki bo pomenil velik preskok v razvoju kmetijstva v občini Kobarid, saj bo manjšim kmetom omogočil tudi trženje mesa in mesnih izdelkov, hkrati pa bo pomenil velik napredek samooskrbe ter razširitev turistične ponudbe lokalne hrane v naših gostilnah in trgovinah. V nadaljnjih fazah bomo v tem objektu uredili bar. Vzpostavili bomo blagovno znamko, ki bo pomenila visokokakovostno, specializirano, posebno, butično ponudbo lokalne hrane (sveže meso in izdelki, suhomesnati izdelki....) z visoko dodano vrednostjo, ki ostane v čim večji meri v rokah domačinov po možnosti rejcev drobnice.

Trženje in promocijo bomo izpeljali skozi aktivnosti v projektu AVTOPAS-Avtohtone pasme v Julijskih Alpah (določitev palete izdelkov, oblikovanje celostne podobe podjetja, embalaže, promocije, tržne poti, obseg proizvodnje, ime blagovne znamke, promocija preko družbenih omrežij in spletne strani, še boljše spletne trgovine).

Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije

Izdala: Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije, Gospodinjska ulica 6, 1000 Ljubljana v okviru usposabljanja kmetov za ukrep Dobrobit živali v letu 2018
Uredila: Alberta Zorko, mag. kmet., KGZS • Prelom: Andrej Lombar, KGZS
Tisk: Tiskarna Januš d.o.o. • Naklada: 650 izvodov • December 2018